

ERİŞİLEMEYEN ADALET

**Türkiye'de
Romanların
Adalet Arayışı,
Hukuki Engeller
ve Sosyal
Adaletsizliğin
İnşası**

Romani Gudi

Erişilemeyen Adalet: Türkiye’de Romanların Adalet Arayışı, Hukuki Engeller ve Sosyal Adaletsizliğin İnşası

Raporu Hazırlayanlar

Zühal Gezici
Sergen Gül
Av. Zozan Vargün
Av. Gökten Yıldırım

Tasarım

Nazar Zengi
Fotoğraflar: Romani Godi

Yayın tarihi: 2024

Bu yayının içeriğinin bir kısmı veya tamamı, kaynak gösterilerek alıntılanabilir ve çoğaltılabilir. Bunun için önceden izin alınmasına gerek yoktur.

Bu rapor, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilen “Ayrımcılığa Karşı Birlikte Projesi” tarafından desteklenen “Romanların Adalet Erişiminin Sağlanmasında Avukatların ve Baroların Kapasitelerinin Güçlendirilmesi Projesi” çerçevesinde hazırlanmıştır. Rapor kapsamında ifade edilen bilgi ve görüşlerin sorumluluğu tamamen Roman Hafıza Çalışmaları Derneği’ne aittir.

Zühal Gezicier

Gaziantep Üniversitesi Kadın Çalışmaları bölümünden mezun oldu. Central European University RGPP'de Sosyal Antropoloji dersleri aldı. Kırkayak Kültür Dom Araştırmaları Merkezi Direktörü, Romani Godi Yönetim Kurulu üyesi.

Sergen Gül

Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde Nanobilim ve Mühendislik doktora adayı ve kimya ile sağlık alanlarında uluslararası dergilerde yayın yapmış bir araştırmacıdır. 2021'den beri çevre ve iklim adaleti üzerine Romanlarla ilgili araştırmalar yürütmekte ve ikinci yüksek lisansını Manchester Üniversitesi, Lund Üniversitesi, Orta Avrupa Üniversitesi ve Aegan Üniversitesi ortaklığında yürütülen MESPOM programında Erasmus Mundus araştırmacısı olarak yapmaktadır. Romani Godi'nin Yönetim Kurulu üyesidir.

Zozan Vargün

Avukat olarak Romanların hak ihlalleri konusunda dava takibi ve savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Ayrıca Romani Godi Yönetim Kurulu üyesidir.

Göktan Yıldırım

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu, İzmir Barosu'nda avukatlık stajını tamamladı. Şu an Romani Godi'de çalışmalarına devam etmektedir.

ROMANI GODİ

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği, kısa adı ile -Romanes dilinde “Roman Aklı” anlamına gelen- Romani Godi, tüzeli kişiliğini kazandığı 2022 yılından bu yana Romanların eşit haklara erişimi için aktif faaliyetlerini sürdürmektedir. Romani Godi, Romanların dillerini, tarihlerini, kültürlerini; Romanların yaşadığı eşitsizlikleri ve maruz kaldıkları her türlü tarihsel eylemleri toplumsal hafıza olarak kabul eder ve sosyal barışın inşasını hedefleyerek Roman/Çingene karşıtlığı ile mücadele etmeyi amaçlar.

Bu amaç doğrultusunda Romani Godi, kurulduğu günden bu yana izleme, araştırma ve raporlama çalışmaları yürüterek, Roman toplumu için hak temelli çözümler üretmeyi ve bu alandaki sivil toplum hareketine hak temelli bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Romani Godi, Roman sivil toplum alanının hak temelli bakış açısı ve gençlik katılımıyla güçlendirilmesi; özellikle Roman dili, kültürü ve tarihini odağına alan kültürel haklar faaliyetleri; Romanların maruz kaldığı hak ihlallerinin yazılı tarihe geçmesi için hafıza çalışmaları; Roman kadın, çocuk, LGBTİQ+ gibi çoklu ayrımcılık riski altında olan Romanların karşılaştığı hak ihlallerinin tespiti ve hak temelli çözümlerin desteklemesi için kesişimsel ayrımcılık; Çevresel adaletin tesisini desteklemek için çevresel ayrımcılık ve Romanların adalete erişimi gibi konularda çalışmalarına devam etmektedir.

Farklı tematik alanlarda uzman Roman ve Roman olmayan gençlerin bir araya geldiği Romani Godi, Romanlar için söylenmiş her sözü, Romanların maruz kaldığı hak ihlallerini görünür kılmak; Romanlara dair bilgilere ihtiyacı olan herkese doğru ve güvenilir bir kaynak oluşturmak amacıyla yola çıkmış ve Romanlar için hak temelli çalışma yapmak isteyen herkese yol arkadaşlığı etmeyi misyon edinmiştir. Bu doğrultuda kurulduğu günden beri genişleyen bir gönüllü ekibi ve sivil toplum alanından ortakları ile yolculuğunu sürdürmektedir.

Roman Hafıza Çalışmaları Derneği
Telefon: +90 506 954 88 19, +90 0531 375 39 86
E-Mail: info@romanigodi.org
Web: romanigodi.org
X: [@Romani_Godi](https://twitter.com/Romani_Godi)
Instagram: [@romani_godi](https://www.instagram.com/romani_godi)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	4
ÖNSÖZ	5
Hilal Küey'in Anısına Saygıyla...	7
Mustafa Aksu'nun Anısına Saygıyla...	8
GİRİŞ	9
Bir İnsan Hakkı Olarak Adalete Erişim	10
Adalete Erişimde Eşitlik ve İnsan Hakları Mekanizmalarının Rolü	10
Ayrımcılıkla Mücadelede Uluslararası Mevzuat	10
Ayrımcılıkla Mücadelede Ulusal Mevzuat ve Mekanizmalar	14
KAVRAMLAR VE ARKA PLAN	18
Tarihsel süreçte Romanlar, Domlar, Teberler (Abdallar), Lomlar...	19
Antigypsyism (Çingene Karşıtlığı)	23
Roman Topluluklarını Suçlulaştırma Politikaları	27
Mekansal Damgalanma ve Suçlulaştırma	28
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ	34
Araştırma Tasarımı	35
Nitel Veri Toplama ve Analizi	35
Nicel Veri Toplama ve Analizi	36
Çalıştay ve Ek Veriler	36
Veri Analizi	37
Araştırma Sınırlılıkları	38
Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	45
ROMANLARIN YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ Vakalar ve Özetler	49
Romanlara Yönelik Linç Girişimleri	50
Çanakkale Bayramiç Olayları	51
Afyonkarahisar Şuhut Olayları	53
Manisa - Selendi Olayları	55
At Pisiğinden Linç Girişimine: Bursa Osmangazi Güneştepe Olayları	66
Yol Verme Kavgasından Linç Girişimine: Bursa, İznik Olayları	70
Kolluk Kuvvetlerinin Romanlara Yönelik Orantısız Güç Kullanımı	73
Bayır Ailesi Vakası	73
Kapalı Kurumlarda Romanlar: Roman Mahpusların Genel Durumu	77
Bozan Ailesi, Mahpusun Hayatını Kaybetmesi	79
Eğitim Hakkına Erişimdeki Hak İhlalleri	80
Gül Kardeşler Vakası	80
Afetler Sonrası Hak İhlalleri	87
Antakya - Adıyaman Örneği	87
SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	91
Sonuç	92
ÖNERİLER	94
REFERANSLAR	99

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
CAT	Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
CERD	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ÇHD	Çağdaş Hukukçular Derneği
ECSR	Avrupa Sosyal Haklar Komitesi
ECRI	Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
IAMM	İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti
IHRA	International Holocaust Remembrance Alliance (Uluslararası Holokost Anma İttifakı)
İHD	İnsan Hakları Derneği
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi)
UİHK	Ulusal İnsan Hakları Kurumları

ÖNSÖZ

Avrupa'nın en büyük azınlık gruplarından biri olan Romanlar dünyanın farklı coğrafyalarında yaşamaktadır. Bu topluluklar, pek çok alanda ayrımcılığa maruz kalmakta ve bu durum, adalete erişimlerini de zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, Romanlara yönelik ayrımcılıkla mücadelede, hem yerel planlamalara hem de sorunu uluslararası boyutta ele alan yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, Romanların adalete erişimindeki engelleri anlamak için ulusal ve uluslararası hukuki çerçeveler ışığında değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Türkiye'de Romanların adalete erişimde yaşadığı sorunlar ve karşılaştıkları engellerin kapsamlı olarak tespit edilmesi için hukuki metinler tek başına yeterli değildir. Uluslararası sözleşmelerinin varlığı veya bu sözleşmelere taraf olmak ise ancak güçlü bir uygulama pratiği ile birleştiği zaman işlevsellik kazanabilir. Örneğin, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR) ve Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), tüm bireylerin eşit haklara sahip olmasını ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır ama bu sözleşmelerin felsefesi uygulamada karşılık bulamaz ise Roman karşıtlığı ile etkili şekilde mücadele edilmesi mümkün olmayacaktır.

Adalete erişimin herkes için güvence altına alınabilmesi, öncelikle engellerle karşılaşan toplulukların tarihsel olarak yaşadığı eşitsizliklerin kabul edilmesiyle mümkün olabilir. Sorunların kabul edilmesi, tanımlanması ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması, çözüm arayışının temelini oluşturmalıdır.

Bu rapor, Roman topluluklarının karşı karşıya kaldıkları hak ihlallerine ve Türkiye'deki Çingene/Roman karşıtlığının çeşitli tezahürlerine dikkat çekmek amacıyla yazılmıştır.

Raporun hazırlanması sürecinde, adalete erişim mağduru Romanlarla görüşmeler yapılmış, Romanların adalete erişimde yaşadığı zorluklar avukatların deneyimleriyle değerlendirilmiş, sivil toplum örgütleriyle çözüm önerileri tartışılmış ve düzenlenen bir çalıştayda Romanların adalete erişimde karşılaştıkları engeller detaylı olarak incelenmiştir. Rapor kapsamında, Romanlara yönelik linç girişimleri, kolluk kuvvetlerinin Romanlara yönelik orantısız güç kullanımı, kapalı kurumlarda Romanlar, eğitim hakkına erişimdeki hak ihlalleri ve afetler sonrası ortaya çıkan hak ihlalleri olmak üzere beş ana başlık altında sekiz vaka örneği ele alınmıştır. İlgili vakalar, Türkiye’de Romanların maruz kaldığı ayrımcılıklar, bu ayrımcılıkları sürdüren tarihsel dinamikler ve yasal düzlemler çerçevesinde yorumlanmıştır. Vakaların analizi ve değerlendirilmesinde adalete erişim, Çingene/Roman karşıtlığı, mekansal damgalama ve cezasızlık perspektifleri kullanılmıştır. Ek olarak, Türkiye’de Romanlara yönelik linç girişimleri detaylı bir şekilde ele alınmış ve çatışma/linç yazınına, Romanlar bağlamında derli toplu bir katkı yapmak amaçlanmıştır.

Hilal Küey'in Anısına Saygıyla...

Özgeçmişini incelemek için
lütfen okutunuz.

Sulukule yıkımları, Selendi ve İznik davalarının avukatlığını üstlenen ve "Romanların Avukatı" olarak anılan Av. Hilal Küey, hak, çevre ve kültürel miras alanlarındaki zorlu hukuk mücadelelerinde bize ilham veren bir rol modeliydi. Değerli bir hak savunucusu ve başarılı bir hukukçu olan Av. Hilal Küey, 2021 yılında hayatını kaybettiğinde, Roman topluluklarının hakları, adalete erişimi için verdiği ısrarlı mücadeleyle bizlere anlamlı bir miras bırakmıştır. Kendisi, yalnızca hukuki süreçlerde değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratma çabalarında da öncü bir rol üstlenmiştir. Romanların maruz kaldığı ayrımcılığa karşı durarak, hak arayışlarını desteklediği birçok insanın yaşamında pozitif bir etki yaratmıştır. Küey, vefat etmeden önce "Bana bir şey olursa dava sahihsiz kalmasın, devam etsin" diyerek "Sulukule davası" nı yakın bir avukat arkadaşına vasiyet ve emanet etmiştir.

Mustafa Aksu'nun Anısına Saygıyla...

Özgeçmişini incelemek için
lütfen okutunuz.

Türkiye'de Romanlara yönelik ayrımcılığı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşıyan ilk isimlerden biri olan Mustafa Aksu da yakın zamanda aramızdan ayrıldı. "Çingene Aktivist" olarak bilinen Aksu, yaşamı boyunca Romanlara yönelik her türlü ayrımcılıkla mücadeleyi kendine öncelik edinmişti. 2009 yılında yayımladığı "Türkiye'de Çingene Olmak" kitabıyla Romanların yaşadığı sorunlara dikkat çeken ilk isimlerden biri olmuştur. Aksu'nun aktivizmi, Türkiye'deki Roman sivil toplum mücadelesinin mihenk taşı olarak oluşturmuştur. Mustafa Aksu, yaşamı boyunca Türkiye'de yargı mekanizmalarını harekete geçirme sorumluluğunu üstlenerek, Roman topluluklarının adalet arayışına önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu iki değerli hak savunucusu aramızdan ayrılrsa da adalet ve eşitlik arayışında bize ve tüm Romanlara ilham vermeye devam etmektedir. Ayrıca verdikleri kutsal mücadele Roman topluluklarının haklarının savunulmasında önemli bir referans noktası olarak görülmelidir. Bu sebeple bu rapor, Av. Hilal Küey ve Mustafa Aksu'nun yüce ruhlarına ve saygıdeğer mücadelelerine ithaf edilmiştir.

Büyük bir özlem ve sevgiyle...

GİRİŞ

Bir İnsan Hakkı Olarak Adalete Erişim

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 6. maddesi ile “Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır” diyerek “adalete erişim”in bir insan hakkı olduğunu kabul eder.

Sosyal devletin bir gereği olarak adalete erişim kavramı, herkesin eşit ve adil bir şekilde, makul sürelerde, daha az masrafla yargı organlarına eşit erişimini ifade eder. Dolayısıyla, insan hakları sözleşmelerine taraf devletlerin en önemli yükümlülüğü adalet mekanizmalarını herkes için erişilebilir hale getirmektir. Adalete erişim sadece hukuksal mekanizmalara eşit erişim değil, bu hukuksal mekanizmalara ulaşmanın önündeki sosyo-ekonomik engellerin de kaldırılması ve halkların güçlendirilmesi anlamına gelir.

Bu çalışma, adalete erişimde yapısal sorunlar ve kişisel ayrımcılıklarla karşılaşan Roman (Dom, Rom, Abdal) topluluklarının dava veya davasızlık süreçlerine odaklanmaktadır. Ayrımcılığa uğrayan, ötekileştirilen ve her bakımdan dezavantajlı bir topluluk olan Romanların adalete erişim meselesi, güncel durum ve vakalarla ele alınacaktır.

Adalete Erişimde Eşitlik ve İnsan Hakları Mekanizmalarının Rolü

Ayrımcılıkla Mücadelede Uluslararası Mevzuat

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2002 yılında onaylanan ve yürürlüğe giren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), ayrımcılık karşıtı belgeler arasında özel bir önem taşır.

Sözleşmenin 2. maddesinde,

“Taraf Devletler ırk ayrımcılığını kınar ve uygun her imkânla ve gecikmeden, ırk ayrımcılığının her türünün ortadan kaldırılması ve tüm ırklar arasında bu anlayışın geliştirilmesi politikası izlemeyi üstlenir”

ifadesi yer almaktadır.

Bu maddede devletlerin, ırk ayrımcılığına yol açan veya ayrımcılığı devam ettiren yasaları değiştirmek, kaldırmak veya geçersiz kılmak amacıyla etkin önlemler alması gerektiği belirtilmektedir.

Ayrıca sözleşme,

“Her Taraf Devlet, koşullar gerektirdiği takdirde yasal düzenlemeler yapmak dahil, tüm uygun yöntemlerle, herhangi bir birey, grup veya örgüt kaynaklı ırk ayrımcılığını yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa son verecektir”

biçiminde bir yükümlülük öngörmektedir.

Sözleşmede, ırk ayrımcılığı “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla ya da etkisine yönelik ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih” olarak tanımlanmıştır.

BM Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilen ve 1976 yılında yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR), Türkiye tarafından 2006 yılında onaylanmış ve 2007 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmenin 26. Maddesi herkesin kanun önünde eşitliğini ve eşit koruma hakkını garanti altına alırken 27. Madde azınlık haklarına ilişkin hükümler getirmektedir. Bu madde etnik, dinsel veya dil azınlıklarının kendi kültürlerini sürdürme, dinlerini açıkça sahiplenme, ibadet etme ve kendi dillerini kullanma haklarının korunmasını sağlar:

“Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır.”

Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (CAT) Türkiye tarafından 1988’de onaylanmıştır. Bu sözleşmeye taraf devletler, işkence ve gayri insani muamele veya cezayı önleme konusunda yasal yükümlülük altındadır.

Türkiye, 18 Mayıs 1954 tarihinden bu yana İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’ne (AİHS) taraftır. Sözleşmenin 14. Maddesi uyarınca *“Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır”*.

Türkiye, Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan Avrupa Sosyal Şartı’nı 1989’da, Yenilenmiş Avrupa Sosyal Şartı’nı ise 2007’de onaylamıştır. Yenilenmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın E maddesinde, bu Şart’ta yer alan haklardan yararlanmanın *“ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet,*

“doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiçbir ayrımcılığa tabi olmaksızın” sağlanacağı belirtilmektedir. Bu madde, devletlerin sadece kanuni düzenlemelerle değil, aynı zamanda dolaylı ayrımcılığı da hesaba katarak eşitliği sağlaması gerektiğini vurgular.

Avrupa Birliği Temel Haklara İlişkin Avrupa Şartı’nda ise cinsiyet, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal bir azınlığa mensubiyet, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş veya cinsel yönelim gibi nedenlerle ayrımcılık yasaklanmıştır. Avrupa Birliği Konseyi, 13. madde ile istihdamda ve çalışmada din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayan İstihdamda Eşitlik Yönergesi’ni; istihdamda, eğitimde, öğretimde, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri, sosyal yardımlar, konut gibi alanlarda ırksal veya etnik kökene dayalı ayrımcılığı hukuka aykırı sayan Irk Eşitliği Yönergesi’ni kabul etmiştir. Irk Eşitliği Yönergesi, Madde 1 ile “Üye Devletlerde eşit muamele ilkesini geçerli kılmak amacıyla ırk veya etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele için” asgari gerekliliklerin ana hatlarını belirlemektedir. Bu standartlar, yalnızca doğrudan değil, aynı zamanda dolaylı ayrımcılığı da yasaklamaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği hukuku, taciz ve mağdur edilmeyi de ayrımcılık olarak değerlendirerek yasaklamaktadır.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ECSR), Türkiye’nin sağlık hizmetlerine erişim hakkı, işe alımda ayrımcılık yapmama ve sosyal ve ekonomik koruma alanlarındaki yükümlülüklerini yerine getirmediğini tespit etmiştir. Bu durum, ayrımcılığın Türkiye’deki Romanlar için güncel ve yaşamsal bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Ayrımcılıkla Mücadelede Ulusal Mevzuat ve Mekanizmalar

Türkiye’de henüz kapsamlı bir ayrımcılık mevzuatı bulunmamakla birlikte yasalarda ayrımcılıkla ilgili bazı düzenlemeler mevcuttur. Ancak, bu yasal düzenlemelerin uygulanmasındaki eksiklikler ayrımcılıkla mücadelede yeterli ve tam bir sonuç elde edilmesini engellemektedir. Ulusal mevzuatta ayrımcılıkla ilgili hukuki düzenlemeler ile öne çıkan sorunlar şunlardır:

Türk Ceza Kanunu’nun 122. maddesi, ayrımcılıkla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Bu madde ile *“Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak; bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan, besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden, kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir”* hükmü öngörülmüştür.

Her ne kadar çeşitli hallerde ayrımcılık yapanları cezalandırmaya yönelik bir hüküm getirmiş olsa da Türk Ceza Kanunu’nun 122. Maddesi, etkinliği ve uygulama sıklığı nedeniyle Romanların adalete erişimindeki sorunların aşılmasında işlevli değildir.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve Avrupa Sosyal Şartı gibi mevzuatlar, ayrımcılığı yasaklıyor olsa bile medyada ve toplumsal algıda hâlâ ayrımcı ve damgalayıcı söylemler sıklıkla karşımıza çıkmakta ve cezasızlık devam etmektedir.

Ulusal düzeyde insan haklarının korunması ve geliştirilmesini amaçlayan Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nun (UİHK) tesisi amacıyla iki farklı yapı kurulmuştur: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK). Bu kurumların yetki ve sorumlulukları farklı olmakla beraber kuruluş amaçları benzerdir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1993 yılında aldığı 48/134 sayılı kararda UİHK'ların statülerine ilişkin evrensel normlar ilan edilmiştir ve bunlar Paris İlkeleri olarak bilinmektedir. Bu kriterlere göre ulusal insan hakları kurumları; anayasal veya yasal dayanakla kurulmalı ve yetkilerle donatılmalı; idari ve finansal olarak bağımsız olmalıdır. Her iki kurumun Paris İlkeleri çerçevesinde çeşitli eksiklikleri, sivil toplum örgütleri tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu kurumlar, ayrımcılığı tespit etme, şikayetleri değerlendirme ve politika önerileri sunma gibi önemli sorumluluklara ve yetkilere sahiptir.

TİHEK, *“İnsan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere”* 6701 sayılı kanunla kurulmuştur.

Ancak kurum ilk günden itibaren, bilindiği kadarıyla Romanlara ilişkin ayrımcılık vakalarında herhangi bir karar vermemiştir.

2016-2021 yılları arasında geçerli olan Roman Strateji Eylem Planı'nda sorumlu kurumlar arasında yer almasına rağmen sadece 2022 yılında bir kez "Roman Zirvesi" düzenlemiştir.

Bu Zirve'de ise Türkiye'deki Romanların yaşadığı ayrımcılık vakaları yerine yoğunluklu olarak kurumun yetki alanında bulunmayan Avrupa'daki Romanların sorunları ele alınmıştır.

Kurum Romanlar arasında bilinir olmadığı gibi re'sen hareket edebileceği birçok vakada veya durumda bilindiği kadarıyla herhangi bir refleks göstermemiştir.

KDK ise 6328 sayılı kanunla,

"Kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere" kurulmuştur.

Bilindiği kadarıyla Kamu Denetçiliği Kurumu da Romanların kamu idaresinin işlem ve eylemlerinden dolayı yaşadığı eşitliklere ilişkin herhangi bir karar vermemiştir.

Romanların kamu hizmetlerinden eşit bir yurttaş olarak yararlanmasının önündeki engelleri kaldırmaya ilişkin herhangi bir çalışması da bilinmemektedir.

Her iki ulusal insan hakları kurumunun insan hakları temelli sivil toplum örgütleriyle etkin çalışma kapasitesini geliştirmesi ve Romanlara yönelik ayrımcılıkla mücadelede Paris ilkeleri çerçevesinde re'sen hareket etme kabiliyeti kazanmaları halinde Antigypsyism (Çingene karşıtlığı) ile mücadelede önemli roller oynamaları mümkündür.

Türkiye'de ayrımcılığın önlenmesine ilişkin özel bir mevzuat ve Antigypsyism'le mücadeleye yönelik spesifik bir düzenleme geliştirilmesi, Romanların adalete erişimde yaşadığı sorunların çözümünde hayati bir rol oynayacaktır. 2022 yılında İspanya'da özel düzenleme ayrımcılıkla¹ etkin mücadelede mevzuatın rolüne ilişkin iyi bir örnektir.

Ayrımcılıkla mücadele sadece mevzuatla ilgili bir sorun olarak düşünülmemelidir; mevzuatın uygulanmasında insan haklarına saygılı bir yaklaşımın benimsenmesi de en az ulusal mevzuattaki değişiklikler kadar önemlidir. Türkiye birçok uluslararası insan hakları sözleşmesine taraftır. Keza Anayasa'nın 90. Maddesi'ne göre uluslararası mevzuat iç hukuk açısından bağlayıcıdır. Ayrımcılıkla mücadelede sadece uluslararası sözleşmelerin tam ve eksiksiz uygulanması bile önemlidir. Fakat yine 90. Madde'nin uygulanmasına yönelik eksiklikler görülmektedir.

Sonuç olarak ayrımcılıkla mücadele için kapsamlı yasal düzenlemeler ve uygulamada insan hakları perspektifini benimseyen bir yaklaşım bütünlüğü gerekmektedir. Aksi halde toplumsal sorunlar çözümsüzlük çıkmazında sıkışıp kalacaktır.

---

¹ <https://www.gitanos.org/actualidad/archivo/136052.html>

KAVRAMLAR VE ARKA PLAN

Tarihsel süreçte Romanlar, Domlar, Teberler (Abdallar), Lomlar...

Romanlar, çeşitli kaynaklarda özellikle 7. ve 10. yüzyıllar arasında bugünkü Hindistan ve Pakistan sınırlarından savaş, kıtlık, kast sistemi, hızlı nüfus artışı gibi nedenlerle “Büyük Yürüyüş” adını verdikleri göç dalgalarıyla dünyaya dağılmış Hint göçmen toplulukları olarak geçmektedir. Hindistan bölgesinden çıkışta “Drom” olan sözcüğün, gidilen farklı coğrafyalardaki dilin gramer yapısı nedeniyle değişikliğe uğrayıp Dom, Rom ve Lom olarak kullanıldığını görmekteyiz (Kenrick, 2006:20).

“Çingene/Gypsy” adlandırması ise gündelik söylemde önyargıyı ve ötekileştirici birçok damgayı içerecek şekilde kullanılmaktadır. Her ülkede “Çingene/Gypsy” kelimesine karşılık gelen, farklı isimler kullanılmıştır. “Çingene/Gypsy” kelimesinin olumsuz yargılar içeren bir sıfat olarak kullanılıp ötekileştirmeye yol açması nedeniyle, nötr çağrışımlar taşıyan “Roman” kelimesi veya yerel grupların uğraştıkları zanaatlara ilişkin isimlerle anılmayı tercih etmişlerdir. (Tarlan, 2018:15).

Özellikle Anadolu’da Çingen, Abdal, Poşa, Kıpti, Roman, Pırpır, Karaoğlan; Güneydoğu bölgesinde ise Abdal, Qurbet (Gurbet) Mıtrıb, Qereçi, Aşık, Gevende gibi çoğunlukla aşağılama yüklü isimler gacolar² tarafından kullanılmaktadır. Her yörede farklı isimlerle anılmalarına rağmen, aynı yörede farklı zanaat alanlarına göre de isimler almışlardır.

² Gaco, Roman toplumunun dışındaki kişileri tanımlamak için Romanlar tarafından kullanılan Romanes dilinde bir tabirdir.

1971 yılında Londra’da yapılan ve Hindistan hükümeti tarafından da desteklenmiş olan I. Dünya Çingener Kongresi (Akgül, 2010:214) ile etnik Roman kimliğinin inşası siyasal temsil noktasına sçramış, kongre; Romanların bir ulus olarak tanınması talebini dile getirmiş ve Çingene (Gypsy) adlandırması yerine Rom, Roman adlandırmasının kullanılmasına karar verilmiştir. Böylelikle Roman ismi uluslaşma yolunda etnik bir aidiyeti dile getirirken Çingene isminin dışlayıcılığından da kurtulmuş olunacaktı.

Türkiye’de Roman toplulukları, Dom, Rom ve Lom olarak üç büyük gruba ayrılmaktadır. Genel olarak Rom, yani Romanlar Türkiye’nin batı kısımları, Trakya yakası ve Akdeniz Bölgesi’nde; Lomlar, Kafkasya, Doğu Anadolu ve Karadeniz’in doğu kısmında; Domlar ise Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Doğu Anadolu bölgesinin doğu ve güney kısımlarında yaşamaktadır (Tarlan, 2019:36-37). Abdallar ise özellikle İç Anadolu bölgesinde daha yoğun olmak üzere Türkiye’nin güneydoğusunda ve birçok şehir ve ilçelerinde yaşayan genellikle müzisyenlik yapan Roman topluluktur.

Osmanlı döneminde Romanların önemli bir kısmı göçebe yaşıyordu. İttihat ve Terakki hükümeti, bu Çingene toplulukların hepsinin yerleşik yaşama geçirilip çiftçilikle uğraşmalarını istiyor ve bu yönde iskân politikaları geliştiriyordu. Özellikle 1913-1918 yılları arası İttihat ve Terakki dönemi iskân politikaları zamanında Rumeli’den göç eden Müslüman tebaa içinde Balkanlardan kovulan Çingener de vardı. Bu topluluklar arasında sadece Müslüman olanlar değil, Müslüman olmayan topluluklar da vardı. İttihat ve Terakki yönetimi, ilk başlarda Balkanlardan gelen Çingenerin de iskânını gerçekleştirmeye çalışmış, fakat yoğun bir nüfus ile karşılaşınca Çingene göçünün durdurulmasını istemiştir.

Bu yüzden Sırbistan'dan gönderilmiş muhacirler için sadece Türklerin kabul edilip Çingene sevginin önlenmesi ve önceden gelenlerin iadesi yönünde bir şifreli telgraf 25 Aralık 1917'de, İskân-ı Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyeti (İAMM) tarafından Edirne Vilayetine gönderilmiştir. 18 Aralık 1917 tarihinde Bulgaristan'dan gelmiş olan 38 vagon muhacirden 34'ünün kabulü, kalanın ise iadesi, Edirne Vilayetinden istenmiştir.

“15 Ocak 1918 tarihinde Bakanlar Kurulu'na görüşülmek üzere sunulan Aşâir ve Muhacirin Kanun taslağının 3. maddesinde, Memalik-i Osmaniye'ye muhacir olarak kabul edilmeyecekler arasında fahişe, kumarbaz, dilenci, anarşist ve casusların yanı sıra Çingeneler de sayılmıştır. Burada din birliği göz önüne alınmadan Çingenelerin Osmanlı sınırlarına alınmayacağı belirtilmiştir ” (Dündar, 2007:129).

1926 yılında kabul edilen İskan Kanunu'nun 2. Maddesinde ve 1934 yılında yinelenen İskan Kanunu'nun 4. Maddesinde Romanların anarşistler ve casuslar ile aynı sınıflandırmada yer aldığını da görmekteyiz. İskan Kanunu'nun 4. Maddesinde, Romanların anıldığı kısımlar:

“Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe Çingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar” (Resmi Gazete, 1934:4003).

Domlar ise günümüzde İran, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin, Mısır ve Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu'da birçok ülkede yaşayan göçebe zanaatkar peripatetik topluluklardır. Domlar, Ortadoğu'da ve Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde göçebe, yarı göçebe ve yerleşik olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Konuştıkları dile ise Domari denilmektedir. Domlar genellikle dişçilik, demircilik, elekçilik, sepetçilik, kalaycılık, avcılık, şifacılık, falcılık, müzisyenlik, tüfek yapımı ve küçük çaplı ticaretle uğraşmışlardır. Domlar gıda üretmeyen, gıda üreten çiftçi-çoban topluluklara hizmet veren zanaatkar topluluklardır. Müzisyenlik yapan gruplar genellikle eğlence müziği yani düğün ve sünnet müziklerini icra ederler. (Gezicier, 2019;15-34).

Roman topluluklarından olan Teberler de genellikle müzisyenlik yapan zanaatkar peripatetik topluluklardır. Abdal tanımlaması çokça kullanılmaktadır. Türkiye’de özellikle bazı dernekler ve Teberler “Abdal” adlandırmasını kabul etmemekte, bu ismin çok fazla ayrımcılık içerdiğini ve kendilerine Teber demeyi tercih ettiklerini söylemektedirler. Konuştıkları dile de Teberce dedikleri için biz de bu topluluklara “Teber” demeyi daha uygun bulduk.

Lom toplulukları da tarihsel olarak geçmişte Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu, Kafkasya bölgelerinde yaşamaktadır. Konuştıkları dil ise Lomavren’dir.

Yine Roman topluluklarından olan Lomlar tarihsel süreçte çoğunlukla Ermenilerle birlikte yaşamışlardır. Bugün ise genellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesindeki halklarla birlikte yaşamakta ve buradaki halklar kendilerine “Poşa” demektedirler. Türkiye’deki Roman topluluklarından görünürlüğü en az olan topluluktur.

Tarihleri boyunca Roman toplulukları, hiçbir zaman toprak ya da arazi sahibi olmamış ya da olamamış, dolayısıyla birlikte yaşadıkları topluluklara hizmet götürmüş ve karşılığında da gündelik kazanç sağlamışlardır.

Göçebe yaşamındaki gününbirlik geçimlik işler müzisyenlik, elek-sepet yapımı, demircilik, tarımsal ürün toplama, geleneksel dişçilik, bohçacılık, küçük çaplı marangozluk, şifacılık, falcılık ve avcılık iken; yerleşik yaşamda kentlerde ise görünürlüğü en az ve diğer grupların rağbet etmediği hizmet işlerini kapsamaktadır. Yerleşik yaşam meslekleri ise kırsal alanlarda mevsimlik tarım işçiliği, büyük çöp alanlarında atık madde toplayıcılığı, bohçacılık ile kent içerisinde de hurda toplama, çiçekçilik, inşaat işleri, müzisyenlik, karaborsacılık, ev içi hizmet, son dönemlerde de tekstil-trikotaj atölyelerinde, tütün fabrikalarında güvencesiz ucuz emek olarak çalışmaktadır. Roman topluluklarından çok az bir kesimin güvenceli işlerde çalıştığı görülmektedir.

Roman toplulukları bugün Türkiye'nin bütün şehir ve ilçelerinde bir veya birkaç mahallede yaşamaktadır. Romanlar, damgalanmış ve kentten ayrıştırılmış mahallelerde yoksulluk içinde hayatlarını idame ettirme çabası içerisinde. Belediye ve diğer kamu hizmetlerinden en az yararlanan bu Roman mahallelerinde yaşamak ise damgalanmanın en önemli sebebidir. Kent nüfusunun en yoksulu, haklara erişimde sorunlar yaşayan, entegrasyon politikalarının başarısızlığı nedeniyle daha da ayrıştırılan ve negatif görünürlüğü günden güne artan bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antigypsyism (Çingene Karşıtlığı)

Çingene karşıtlığı, “Çingene” veya benzer başka damgalayıcı terimler altında tanımlanan sosyal gruplara karşı tarihsel süreç boyunca inşa edilmiş, kalıcı bir geleneksel ırkçılık kompleksidir ve şunları içerir:

International Holocaust Remembrance Alliance - IHRA (Uluslararası Holokost Anma İttifakı), Roman soykırımının ihmal edilmesinin bugün hâlâ birçok Roman topluluğunun yaşadığı önyargı ve ayrımcılığa katkıda bulunduğunu endişeyle kabul ederek bu tür ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele etme sorumluluğunu üstlenmiştir. IHRA, antigypsyism/Çingene karşıtlığını şöyle tanımlar: Çingene karşıtlığı, bireysel ifadeler ve eylemler ile kurumsal politikalar ve uygulamaların bir yansımasıdır. Bu durum, Roman kültürlerinin ve yaşam tarzlarının değersizleştirilmesi, fiziksel şiddet, dışlama, marjinalleştirme ve nefret söylemiyle birlikte, Nazi döneminde ve günümüzde "Çingene" olarak damgalanan veya zulme uğrayan diğer bireyler ve gruplara yöneltilmiştir. Bu, Romanların yabancı bir grup olarak görülmesine ve onları bir dizi olumsuz stereotip ve çarpıtılmış imajlarla ilişkilendiren özgün bir ırkçılık biçiminin ortaya çıkmasına neden olur.

Çingene karşıtı ayrımcılık Nazi dönemiyle başlamamış ya da Nazi döneminden sonra sona ermemiştir, ancak Romanlara karşı işlenen suçlarda merkezi bir unsur olmaya devam etmektedir.³

İlk olarak 1920'lerde Rusya'da kullanılan bu terimin akademik yazılara konu olması 1970-80'li yıllara dayanmaktadır. "Çingene karşıtlığı" ifadesinin ilk kez 2005 tarihli bir Avrupa Parlamentosu kararında⁴ yer alması önemli bir aşamadır. (*European Parliament (2005) Roma in the European Union. European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union.*)

Özellikle Avrupa'da 19. yy. sonlarına doğru, millet/ırk gibi ideolojilerin ortaya çıkıp grup inşa süreçlerin başlamasıyla bunun dışında bırakılanların "ötekileştirildiği" bir süreç yaşanmaktadır. Aynı zamanda Çingene karşıtlığı bir azınlık sorunu da değildir, çok daha fazlasını ifade eder. Çoğunluğun Çingene olarak tanımladıkları topluluklara bakış açısıyla ilgilidir ve ayrımcılık içeren uygulamaların da ortak bir temasını oluşturur.

Avrupa'da özellikle Nasyonal Sosyalist Almanya (Nazi) döneminde başta Yahudiler olmak üzere birçok farklı etnik kimliğe yapılan soykırımda "Romanlar, Sintiler, Gezgin Göçebeler ve diğer Çingene gruplar..." tanımı ile bu toplulukların kamplara toplanıp soykırıma uğramaları, azınlık gruplara karşı olan nefretin bir tezahürüdür. Fakat bu terim, "antisemitizm" gibi akademik mecrada henüz tam olarak yerleşmemiş bir tanımdır ve dolayısıyla bunu sadece "negatif bir yaklaşım" ya da "Roman karşıtlığı" ile tanımlamak bu ifadenin anlamını daraltır.

Avrupa Konseyi İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) antigypsyism'i "ırkçılığın özel bir biçimi, ırksal üstünlük üzerine kurulu bir ideoloji, tarihsel ayrımcılıkla

(3) <https://www.gitanos.org/actualidad/archivo/136052.html>

(4) İlgili kararı okumak için:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0151_EN.html

beslenen ve diğerlerinin yanı sıra şiddet, nefret söylemi, sömürü, damgalama ve en bariz ayrımcılık türleriyle ifade edilen bir tür insanlıktan çıkarma ve kurumsal ırkçılık" olarak tanımlamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2019 yılında Romanların kurumsallaşmış ırkçılığın ve orantısız güç kullanan ırkçı polis baskınlarının kurbanı olduğunu kabul etmiştir.

Bu ötekileştirilme ile asil/üstün olan bir ırk/grup'tan ayrılması ifade edilmekteydi. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ırksal ideolojilerin güç kazanmasıyla "ötekileştirme", akademide Romanlar hakkındaki popüler söylemleri şekillendirmiştir. Bu ırksal ideolojilerin nedeni Romanlar değildir yahut da Çingeneliğin ortaya çıkışı, Çingene topluluklarının her zaman göçebe yaşamaları ya da belli yerlere belli dönemlerde göç etmeleri değildir. Üretim araçlarına, toprak veya gıdaya sahip olmamaları ve göçebeliklerinden de kaynaklı değildir. Daha ziyade "medeniyetlerin" gelişiminin unsuru olan sosyal inşa süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Medeniyet ve teşkilat sahibi milletlerin "medeni olmayan" topluluklara karşı muamelelerin sonucu olarak bu toplulukların yoksunlaştırılması ile ilgilidir. Bu yoksunlaştırma politikaları günümüze kadar yeniden üretilerek devam etmektedir.

Çingene isminin sıfatlaştırılması, bu toplulukları "insandan daha az" olarak algılayan, önyargı ve ayrımcılık üreten gündelik pratikler yaratmıştır. Roman toplulukları hiçbir zaman birlikte yaşadıkları topluluklarla eşit olamamış her zaman hiyerarşinin en alt kısmında yer almış ve hatta bu hiyerarşiye hiç girememiştir. Geçmişten beri yeniden üretilerek gelen bu ayrımcı politikalar, Roman topluluklarını birbirine benzer şekilde eşit haklardan, sosyo-ekonomik katılımlardan, mülk sahibi olma gibi fırsatlardan yoksun bırakmış ve topluluğun geçim şekillerini etkilemiştir.

Devletlerin uyguladığı Roman Stratejik Eylem Planları, birtakım entegrasyon çalışmaları, projeler gibi devletlerin ve milletlerin ulusal dayanışma ve güçlendirme politikaları da hak eşitliğini getirmekten ziyade Roman topluluklarına birer lütuf gibi sunulmaktadır.

Bu yüzden Roman topluluklarına yönelik yapılan entegrasyon projeleri her zaman başarısız olmuştur. Özellikle seçim dönemlerinde siyasi partilere “oy kazandırma” amacıyla daha çok konu edilmiş, fakat karar alma mekanizmalarına ya dahil edilmemiş ya da göstermelik dahil edilmişlerdir.

“Öteki” olma halinin bir damgalama şekli olarak karşımıza çıkması ve bizi belli davranış kalıplarına itmesinin önemli sosyo-ekonomik ve psikolojik etkileri vardır. Bu etiketlemelerin içselleştirilip kabullenilmesi en önemli sonuçlarındandır. Elbette damgalanmış olan bireyler bununla farklı şekillerde başa çıkmaya çalışmaktadır. Kendi kendini damgalama süreçleri başlar ve bireyler belli stereotiplerle kendi yaşamlarını romantize edip egzotikleştirebilir. Daha da önemlisi yaşadıkları problemlerin baş sorumlusu olarak kendilerini görebilirler.⁵

Roman Topluluklarını Suçlulaştırma Politikaları

Avrupa’da özellikle I. Dünya Savaşı ile ülkelerde millet olma bilinciyle azınlıklaştırılma, ırksallaştırma gibi toplumsal inşa süreçleriyle Roman toplulukları gibi negatif görünürlükleri çok fazla olan topluluklara karşı ayrımcılık ve kimliksel damgalanma artmıştır. Bu damgalama şekilleri “tehlikeli olan” şeklinde, Roman toplulukların olduğu yerler ise “güvensiz alan” olarak kriminalleştirilmektedir. Bu kimlik ve güvenlik bağlamında tehlikeli olma hali, Roman topluluklarını suçlulaştırmaktadır. Dolayısıyla, Roman toplulukları her zaman tehlike ve suç ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmalar suçlulaştırılmış toplulukların belirgin niteliği olarak, fiziksel özellikleri ile ırksallaştırılmış olmaları arasında bağlantı olduğunu göstermektedir. Bu ayrımcı eylemler genellikle “kötü bakışlar”, “sözlü saldırılar” şeklindedir.

⁽⁵⁾ Alliance against Antigypsyism (2016) Antigypsyism - a reference paper.

Fransız sağıcı televizyon ve radyo yorumcusu Éric Zemmour, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Avrupa'nın barbarlar tarafından yağmalanmasının, günümüzde 'Çeçenler, Romanlar, Kosovalılar, Kuzey Afrikalılar ve Afrikalılardan oluşan hırsız ve şiddet yanlısı çeteler' tarafından yeniden canlandırıldığını iddia etmiştir (Lichfield, 2014). Bu söylemle, 'Roman' ile 'göçmen', 'Müslüman' ile 'terörist' bir arada anılarak 'suç' ırksallaştırılmıştır, ek olarak, bu grupla 'Avrupalı olmama' ile marjinalleştirilmiştir .(De Genova, 2016, n.d.-a).

1926'da Almanya'da yürürlüğe giren “Çingene, Göçebe ve Tembellerle Mücadele” adı altındaki yasaya göre Çingeneler yok edilmesi gereken bir topluluk kabul edilmiş ve kurumsal olarak harekete geçilmiştir. Ayrıca tıbbi deneylerde de kullanılmışlardır. 1933-1945 Nazi döneminde yürütülen soykırımında Almanların işgal ettikleri topraklarda da tahmini olarak, 500 bin ile 2 milyon arasında Romanın öldürüldüğü çeşitli kaynaklarda geçmektedir.

Mekansal Damgalanma ve Suçlulaştırma

Romanlar, tarih boyunca çeşitli önyargılara maruz kalmış ve bu önyargılar genellikle "tembel, tehlikeli, suça meyilli, hırsız, düşük ahlaklı, günübürlük yaşayan, pis ve kötü kokan" gibi etiketlerle ifade edilmiştir (Powell, 2008). Göçebe yaşam tarzlarının getirdiği bu etiketlemeler, Romanların devlet ve yerleşik halklar tarafından "mekânı değersizleştiren ve rahatsız eden yabancı gruplar" olarak algılanmasına neden olmuştur (Bancroft, 2005; Janko, 2018). Bu bağlamda, göçebe gruplar, egemen sınıfın ve onun mekânının bir parçası olarak kabul görmemiştir.

Bu önyargıların yasal düzenlemelerine dair örnekler, kavramlar arka plan bölümünde tartışılmış olup, İskân Kanunu ve polis talimatnamelerinde yer alan hükümler de bu çerçevede ele alınmaktadır. Söz konusu düzenlemeler,

erken Cumhuriyet dönemi modernleşme politikalarının bir yansıması olarak, Romanlara yönelik ayrımcı yaklaşımlar ve yasal düzenlemeler olarak değerlendirilmektedir. Bu tür düzenlemeler, Romanları ırksal profillemeye çerçevesinde kriminalize ederek onları "şüpheli şahıslar" olarak etiketlemektedir (Foggo, 2005). 2006 yılında Çingene karşı yasalar kaldırılmış olsa da toplumsal hafızada bıraktığı etkiler devam etmekte ve Romanların yaşadığı bölgeler hâlâ suç ve yasa dışı faaliyetlerin merkezi olarak damgalanmaktadır. Bu durum, Romanların sosyo-mekânsal marjinalleşmesinin büyük ölçüde devlet ve yasalar tarafından üretildiğini, kurumlar ve enstitüler tarafından pekiştirildiğini ve genel sosyo-ekonomik politikalarla desteklendiğini göstermektedir (Filčák, 2014).

Wacquant'ın (2007) belirttiği gibi, Romanların mekânsal damgalanması, medya ve kamu görevlileri tarafından oluşturulan dil aracılığıyla sürdürülmekte ve bu durum, tehlikeli mekânsallığın sosyal dışlanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Medyada, Roman mahalleleri genellikle suç ve yoksulluk temaları üzerinden damgalanmakta; bazen "Türkiye'nin San Andreas'ı ve Teksas'ı" olarak anılmakta veya hırsızlığın "aile mesleği" olduğu, "polislerin roketatarla dolaştığı" ve "Kandil operasyonlarının" gerçekleştirildiği getto yerleşimleri olarak tasvir edilmektedir (Bitlishaber, 2015; Sabah, 2016; Babacan, 2021; Milliyet, 2013).

Avrupa ve Türkiye'de birçok Roman mahallesi suç merkezi olarak kabul edilmekte, bu bölgeler uyuşturucu satıcılığı, insan kaçakçılığı, çocuk istismarı ve fuhuş gibi faaliyetlerin yuvası olarak görülmektedir. Türkiye'de de Roman topluluklarının kriminalleştirilmesi, öncelikle mekânsal damgalanma ile görünür hale gelmektedir. Romanlar, Türkiye'nin birçok şehrinde birden fazla mahallede yaşamaktadır. Bu mahalleler genellikle şehirlerin çeperlerinde, yoksul ve damgalanmış bölgelerde yer almaktadır.

Roman bireylerin işe başvurularında, ikametgah adresleri veya soyadlarından Roman oldukları anlaşıldığında işe alınmadıkları; okula giden çocukların ise yine ikametgah adresleri veya soyadlarından dolayı okul yönetimi de dahil olmak üzere ayrımcılığa uğradıkları bilinmektedir.

Romanların yaşadığı mekânların, bir yaşam alanından ziyade egemen toplum için "risk merkezi, illegal bir getto, toplum refahını bozan suç yuvaları" olarak görülmesi, bu mahallelerin ivedilikle ortadan kaldırılması için bir gerekçe oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu "illegal merkezlerin" yok edilmesi adına her türlü illegal aktivite, mahalle sakinlerine "müstahak" olarak değerlendirilmektedir (Akkan, 2011). "Polisin bile giremediği" mekânlar olarak nitelendirilen Roman mahalleleri, herhangi bir adli vakada ilk hedef olarak alınmakta ve "Selendi ve İznik" vakalarında olduğu gibi nefret saldırılarıyla yakılmakta, yıkılmakta ve yok edilmektedir (İlknur, 2022). Wacquant'ın (2013) belirttiği üzere, sosyal çatışma ve gerginlik marjinal mekânsallıktan beslenmekte ve Fransız banliyölerinde olduğu gibi medya tarafından tetiklenmektedir (Gültekin, 2019).

Bu mahallelerde uygulanan gecekondu ve kentsel dönüşüm projeleri, mülkiyet hakkını ihlal etmesine rağmen "uyuşturucuyu ve suçu önleme" açısından sosyal politika olarak sunulmaktadır.

Şehir merkezinde "tehlikeli ve suçlu" olarak damgalanan Sulukule, Kağıthane ve Sarıgöl gibi Roman mahalleleri, zenginlerin yeni yaşam alanlarına dönüşmektedir. Sosyal dönüşüm projeleri, soysal dönüşüme evrilerek rantçılar ve sermaye sahiplerinin lehine ve Romanların aleyhine bir çevresel ırkçılık politikasına dönüşmektedir. Aslında, tüm bu "suçtan arındırma" politikaları, örtük bir şekilde "etnik temizleme" çabasını barındırmaktadır.

Roman mahallelerinde kamulaştırma kararları hızla alınırken, Sulukule örneğinde olduğu gibi, projenin kamu yararına uygun olmadığı kararı yıkımlardan 12 yıl sonra ancak verilmiştir (Hürriyet, 2019). Sarıgöl'de ise evlerin yıkılmaması yönünde yürütmeyi durdurma kararları olmasına rağmen, Gaziosmanpaşa Belediyesi beşinci kez yıkım kararı çıkarmaktadır (Odatv, 2019). Dolayısıyla, damgalı Roman mekânlarında yaşanan her hak ihlali cezasızlıkla sonuçlanmakta veya geç tesis edilen adaletle birçok Roman yerinden edilmekte, kültürel doku ve mekânsal hafıza tahrip edilmektedir. Bu vakalar, tarihsel süreçte süregelen kümülatif bir Çingene karşıtlığının ve kurumsal ırkçılığın dinamiklerini yansıtmaktadır. Kentsel planlama ve sosyal adaletin kesişiminde yer alan Soja'nın Mekânsal Adalet Teorisi,⁶ bu bağlamda Roman yerleşimlerinde mekânsal adalet ihlallerini ortaya koymaktadır (Soja, 2013).

(6) Edward W. Soja'nın mekânsal adalet teorisi, mekânın ve coğrafyanın sosyal adaleti şekillendirmedeki önemini vurgular. Soja, mekânın toplumsal olarak üretildiğini; mekânın düzenlenmesinin güç ilişkilerini yansıttığını ve pekiştirdiğini, bu durumun da mekânsal eşitsizliklere yol açtığını savunur. Başka bir deyişle Soja'ya göre mekânsal adaletsizlikler genellikle, dezavantajlı grupların yetersiz kaynaklara sahip bölgelere itilmesi ve bu durumun toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri sürdürmesi ile sonuçlanmaktadır.

Soja'nın mekânsal adaleti sadece mekâna eşit erişimi değil, aynı zamanda bu mekânın şekillendirilmesi konusunda toplumdaki herkesin aktif katılım hakkını da içermektedir.. Henri Lefebvre'den etkilenen Soja, kentsel planlama ve gelişmede eşitsizliklerin mekânsal boyutlarını ele almanın, gerçek sosyal adaleti sağlamak için gerekli olduğunu vurgulamıştır.

David Harvey'ye (2002) göre kapitalist sistem, kâr maksimizasyonu için belirli bölgeleri yatırım yapılacak veya terk edilecek yerler olarak tanımlamaktadır. Roman mahalleleri de genellikle terk edilen, ihmal edilen ve dışlanan bölgeler arasında yer almaktadır. Kapitalist düzenin yarattığı mekânsal eşitsizlikler, Roman mahallelerinin damgalanmasına ve bu bölgelerde yaşayan bireylerin toplumsal olarak dışlanmasına neden olmaktadır. Damgalanmış bir Roman mahallesinde ikamet eden bireyler ise, iş bulma süreçlerinde ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Bunun başlıca sebebi, adreslerinin toplumsal olarak olumsuz stereotiplerle ilişkilendirilmesidir. Bu bağlamda, Romanların mekânsal damgalanması ile emek piyasasından dışlanmaları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Romanların sosyo-mekânsal marjinalleştirilmesi, adrese dayalı ırkçılığın da kapısını açmaktadır. Bu mekânsal stigmatizasyon, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmekte ve Romanların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hizmetlere erişimini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, Roman mahallelerindeki okullar, şehir merkezlerine yakın bir konumda olsalar bile, birçok eğitimci tarafından sürgün yerleri olarak betimlenmektedir. Civar okullara kıyasla, bu okullarda hem eğitim kalitesi hem de altyapı açısından ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca, adrese dayalı kayıt sistemi neticesinde okul profilinin neredeyse tamamını Roman çocuklar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, mekânsal ayrışmanın olduğu mahallelerde okullarda da bir ayrışma ve homojenlik söz konusudur.

Roman mahalleleri, genellikle kamu ve belediye hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır. Türkiye'de Roman ve Roman olmayan mahalleler arasında, altyapı, ulaşım, su, kanalizasyon ve çevre temizliği gibi hizmetler açısından belirgin farklar bulunmaktadır. Mahalleye girer girmez gözlemlenen mekânsal farklılıklar, o bölgenin Roman mahallesi olup olmadığını gösterebilmektedir.

Roman mahallelerinde sıkça karşılaşılan sorunlar arasında kaldırım eksikliği, yamalı veya bozuk yollar, haftada bir bile toplanmayan çöpler, yetersiz sokak aydınlatması ve az sayıda çöp konteyneri bulunmaktadır. Ayrıca, çevresel açıdan riskli tesislerin (katı atık dönüştürme merkezi, organize sanayi, termik santral vb.) de bu bölgelerde yoğunlaştığı veya yoğunlaştırıldığı söylenebilir. Bazı vakalarda ise bu mahallelerde hâlâ elektriğe ve suya erişim sorunu yaşandığı görülmektedir. Genellikle doğal gazın en son ulaştığı, çocuk parkı veya yeşil alanın bulunmadığı ya da yetersiz olduğu bu mekânlar, aynı zamanda sağlık ocağı ve hastane gibi kamusal binalara da uzak konumda yer almaktadır. Sonuç olarak, damgalı bu mekânlarda belediye ve kamu hizmetleri eksik ve yetersiz sunulmaktadır. Çevresel adalet çerçevesinde, bu tür mekân sakinleri genellikle çevresel faydalardan yoksun bırakılırken, çevresel risklere orantısız bir şekilde maruz kalmaktadır.

Özetle, Türkiye’de Romanların sosyo-mekânsal damgalanmasının tarihsel bir sürekliliği vardır. Bu marjinalleşme, büyük ölçüde devlet politikaları ve yasalar tarafından üretilmekte, medya da dahil olmak üzere çeşitli kurumlar ve kuruluşlar tarafından güçlendirilmekte ve genel sosyo-ekonomik süreçlerle pekiştirilmektedir.

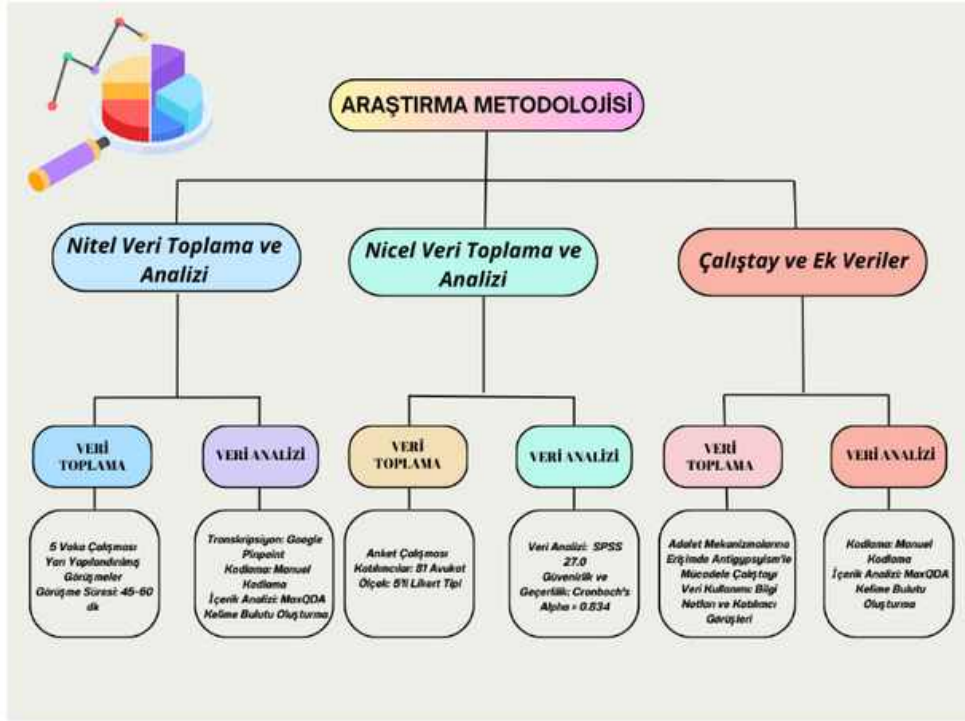

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

5

Araştırma Tasarımı

Bu araştırma, Türkiye’de Roman topluluklarının yaşadığı ayrımcılıklar ve Çingene karşıtlığının neden olduğu suçlulaştırma politikalarının adalet mekanizmalarına erişim üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma deseni karma yöntemler kullanılarak oluşturulmuştur; nitel ve nicel veri toplama ve analiz yöntemleri bir arada uygulanarak kapsamlı bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Nitel Veri Toplama ve Analizi

Vaka Çalışmaları ve Görüşmeler:

Araştırma kapsamında, Romanlara yönelik linç girişimleri, kolluk kuvvetlerinin Romanlara yönelik orantısız güç kullanımı, kapalı kurumlarda Romanlar, eğitim hakkına erişimdeki hak ihlalleri ve afetler sonrası ortaya çıkan hak ihlalleri olmak üzere beş ana başlık altında sekiz vaka örneği ele alınmıştır.

Bu vakalarla ilgili olarak yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorularla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Seçilimsiz örnekleme yöntemi ile belirlenen altı katılımcı ile yapılan her görüşme, ortalama 45-60 dakika sürmüştür. Görüşmeler ses dosyaları olarak kaydedilmiş ve Google Pinpoint programı kullanılarak transkript haline getirilmiştir. Bu vaka örneklerinde görüşmecilerin güvenliği açısından gerçek isim ve soyisimleri yerine takma isim ve soyisimler kullanılmıştır.

Her bir vaka örneği için veriler manuel olarak kodlanmış ve en çok tekrar eden kodlar MaxQDA programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu analiz sonucunda, en sık karşılaşılan temaları görselleştirmek amacıyla kelime bulutu oluşturulmuştur.

Nicel Veri Toplama ve Analizi

Anket Çalışması:

Araştırmanın nicel veri toplama sürecinde, Türkiye'nin beş büyük barosundan ve 16 ilinden toplam 81 avukatın katılımıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket, Romanların adalete erişimindeki sorunları avukatların deneyimleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma uzmanları tarafından geliştirilen 5'li Likert tipi ölçek kullanılmış ve ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiştir. Verilerin analizi SPSS 27.0 programı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay ve Ek Veriler

Araştırma sürecinde ayrıca "Adalet Mekanizmalarına Erişimde Antigypsyizm'le Mücadele ve Erişilebilir Adalet Çalıştayı" düzenlenmiş ve bu çalıştaydan elde edilen bilgi notları ile katılımcıların görüşlerinden de yararlanılmıştır.

Çalıştay, 9 Nisan 2024 tarihinde gerçekleştirilmiş olup, burada elde edilen veriler araştırmanın sonuçlarına katkı sağlamıştır.

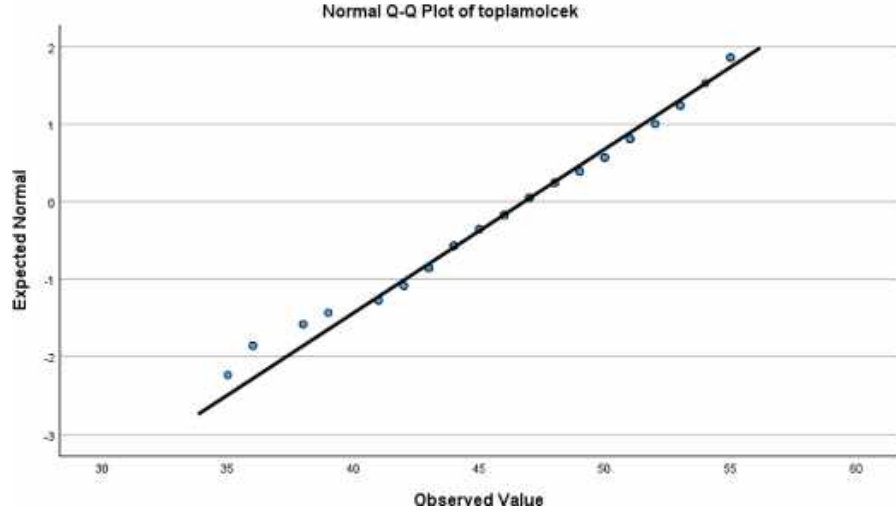
Çalıştay'da, Roman Haber Ajansı, Roman Toplumu Gençlik, Eğitim ve Kalkınma Derneği (ROMGEDER), Roman Hakları Derneği, Sulukule Gönüllüler Derneği, Derin Yoksulluk Ağı, Göç İzleme Derneği, Özgürlükçü Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi, Ataşehir Belediyesi eski meclis üyesi, Roman müziği alanında çalışan bir müzikolog, Roman hakları aktivistleri, insan hakları aktivistleri, çocuk hakları aktivistleri, akademisyenler hazır bulunmuştur.

Veri Analizi

Güvenirlilik ve Geçerlilik:

Boyutlar	N	Cronbach's Alpha	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Adalet Erişim	81	,834	46,79	4,7	-,307	-,246

“Adalet Erişim Ölçeği”nin veri analizi için SPSS 27.0 programı kullanılmış olup, ölçek bu araştırma kapsamında geliştirilmiştir ve toplam 81 avukata uygulanmıştır. Uç değer oluşturan katılımcıların çıkarılmasıyla hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen Cronbach's Alpha değeri 0,834 olup, bu da hazırlanan ölçeğin yüksek bir güvenilirlik katsayısına sahip olduğunu göstermektedir (Cronbach's Alpha >0,7). Skewness ve Kurtosis değerlerinin ± 2 arasında olduğu tespit edilen “Adalet Erişim Ölçeği”, istatistiksel veriler sonucunda normal dağılım göstermiştir. Ayrıca, Q-Q grafiği de veri setinin normallliğini teyit etmektedir. Tüm bu sonuçlar, hazırlanan ölçeğin parametrik testlerin kullanımına uygun olduğunu ortaya koymaktadır (Trochim ve Donnelly, 2006; Field, 2000; 2009; Gravetter ve Wallnau, 2014).

Araştırma Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlamaları birkaç ana noktadan oluşmaktadır. İlk olarak, nitel veri toplama süreci yalnızca beş vaka ile sınırlı kalmış olup, bu durum bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. İkinci olarak, anket çalışması Türkiye'nin beş büyük barosundan ve 16 ilinden toplam 81 avukatla gerçekleştirilmiştir; ancak bu sayı, Türkiye genelindeki örneklem büyüklüğü için önerilen 385 katılımcının altında kalmaktadır. Bu nedenle, bulguların Türkiye genelinde geniş çapta genellenebilirliği sınırlıdır. Son olarak, çalışmada elde edilen veriler toplantıya katılan sınırlı sayıda katılımcının deneyimlerine dayanmakta olup, daha geniş çapta ve tüm paydaşların (üniversiteler, sivil toplum, yargı mensupları, kolluk kuvvetleri ve ilgili bakanlık temsilcileri) katılımıyla daha derinlemesine bulgular elde edilebilir. Bu sınırlamalar dikkate alındığında, araştırmanın bulguları konuyla ilgili genel bir anlayış sağlamakla birlikte, daha geniş ve çeşitli örneklemle desteklenmiş ek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

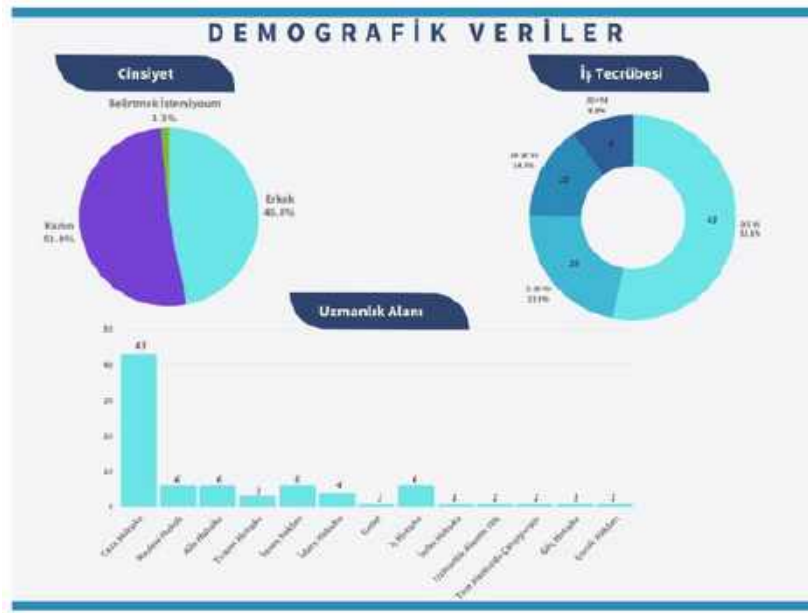
Araştırma Bulguları

1. Anket Sonuçları

1.1. Demografik Bilgiler

Anket çalışmasının demografik desenini, çeşitli bölgelerden ve uzmanlık alanlarından avukatlar oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, %51,9'unun kadın, %46,8'inin erkek olduğu ve %1,3'ünün cinsiyet belirtmek istemediği görülmektedir.

Mesleki deneyim açısından katılımcıların geniş bir yelpazede dağıldıklarını söylemek mümkün olsa da yarısından fazlası (%55,8'i, 43 kişi) 0-5 yıl arası iş tecrübesine sahiptir. Ayrıca avukatların %23,4'ünde (18 kişi) 5-10 yıl arası, %15,6'sında (12 kişi) 10-20 yıl arası ve %10,4'ünde (8 kişi) 20 yıldan fazla kariyer geçmişi bulunmaktadır.

Katılımcıların uzmanlık alanları incelendiğinde, büyük bir kısmının (%49,4) ceza hukuku alanında uzmanlaştığı görülmektedir. Medeni hukuk, aile hukuku, insan hakları hukuku ve iş hukuku alanında çalışanlar ise her biri %6 olmak üzere toplamda %24'lük bir paya sahiptir. Geriye kalan %26,6'lık kesim, ticaret hukuku, infaz hukuku, genel hukuk, göç hukuku ve çocuk hakları alanlarında uzmanlaşmıştır. Ayrıca, bir katılımcı uzmanlık alanını belirtilmemiş, bir diğeri ise tüm alanlarda çalıştığını ifade etmiştir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

Anket katılımcıların bağlı bulunduğu baro kategorisi de önemli bir bağımsız değişkendir. En fazla katılım İstanbul ve Ankara barolarından olup, her birinde 21 katılımcı bulunmaktadır. Bunu sırasıyla İzmir (9 katılımcı), Gaziantep (5), Mardin (4), Eskişehir (4), Diyarbakır (3), Mersin (3), Antalya (2), Van (2), Iğdır (2) ve Sinop, Kırıkkale, Denizli, Bursa ve Şırnak barolarından birer katılımcı takip etmektedir.

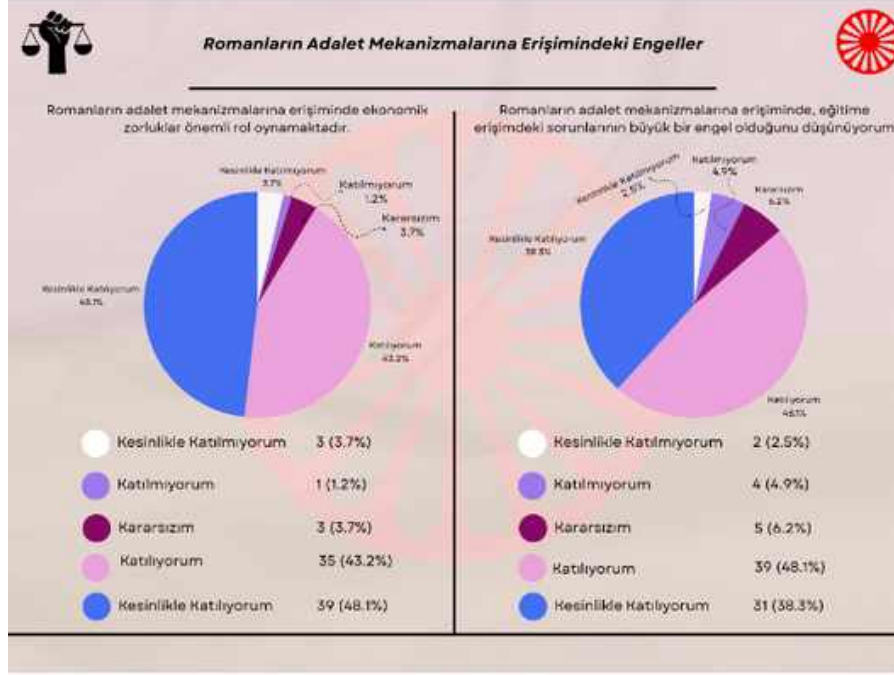
Sonuç olarak, elde edilen demografik çeşitlilik, Türkiye'nin farklı illerindeki Romanların adalet mekanizmalarına erişimde yaşadıkları zorlukları avukatların deneyimleri üzerinden anlamak ve çözüm önerileri geliştirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, bir sonraki bölümde Romanların adalet mekanizmalarına erişimde karşılaştıkları engeller detaylı olarak incelenecek ve bu engellerin aşılması için önerilen çözüm yolları ele alınacaktır.

1.2. Bağımlı Değişkenlerin Analizi

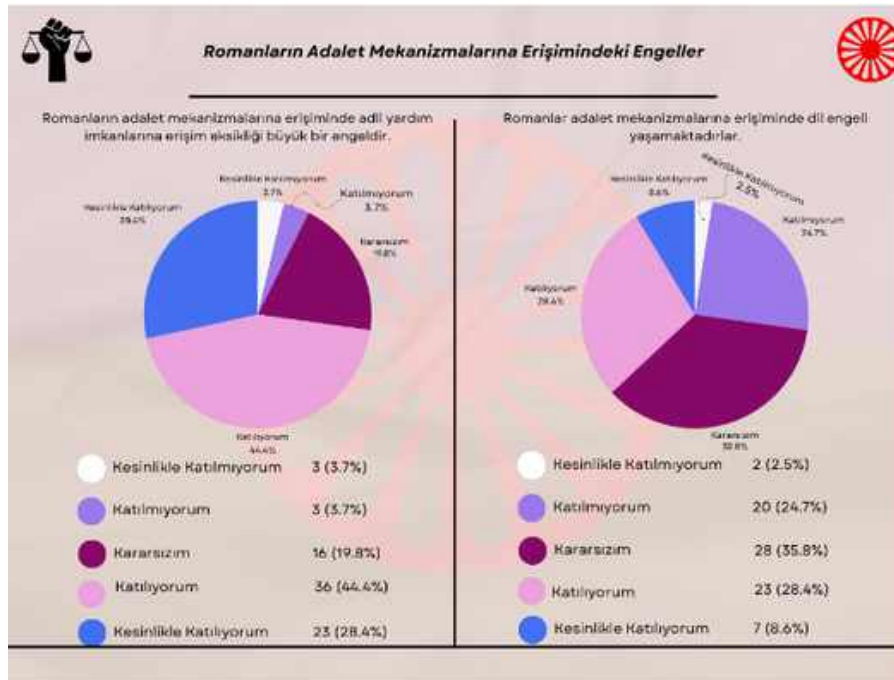
Araştırmaya katılan avukatlar, Romanların adalet mekanizmalarına erişimde karşılaştığı en büyük engellerin ekonomik zorluklar ve eğitim eksikliği olduğunu düşünmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

'Katılıyorum' ve 'Kesinlikle katılıyorum' seçeneklerini işaretleyenlerin oranı, ekonomik zorluklar bağlamında %91,3 ve eğitim alt boyutunda ise %86,4'tür.

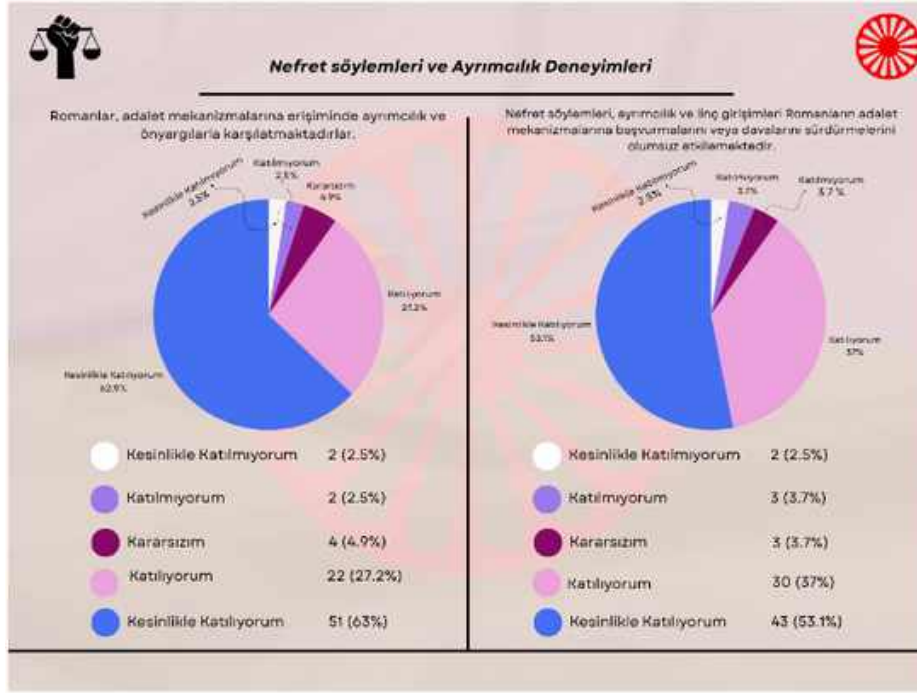

Adli yardım imkanlarına erişim eksikliği, Romanların adalet mekanizmalarına erişimindeki bir diğer engel olarak değerlendirilmektedir (toplam %72.8). Buna karşın, dil, daha az önemli bir bariyer olarak görülmektedir (Katılıyorum: %28.4, Kesinlikle Katılıyorum: %8.6).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

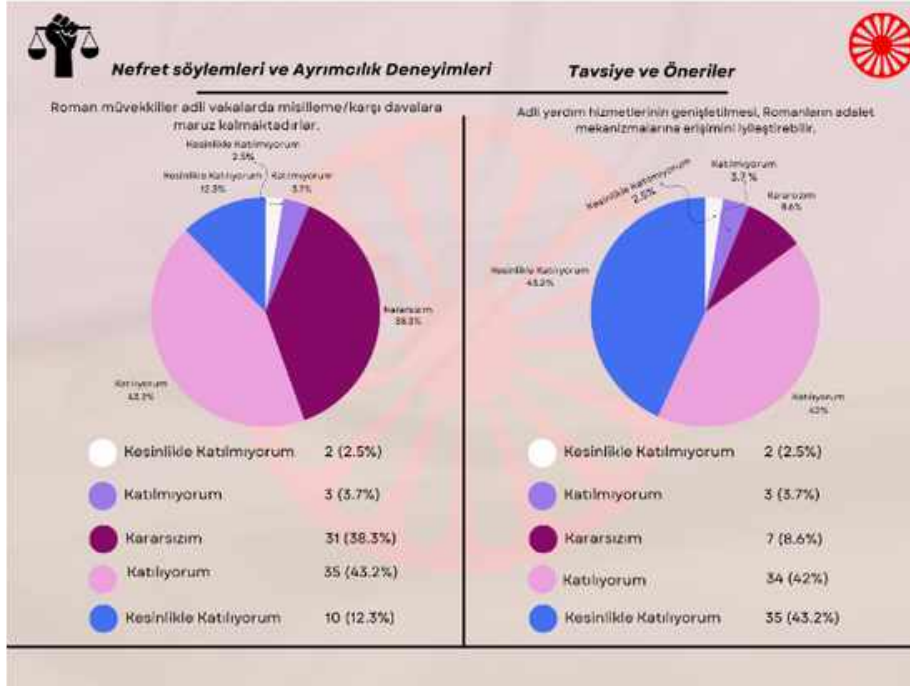
Her 10 avukattan dokuzu (%90.2), adalet mekanizmalarında Romanların ayrımcılığa ve önyargılara maruz kaldığını belirtirken, bu önergeye katılmayanların oranı yalnızca %5'tir. Ayrıca, nefret söylemleri, ayrımcılık ve linç girişimleri gibi travmatik deneyimlerin Romanların adalet mekanizmalarına başvurmayı veya davalama süreçlerini olumsuz etkilediğini düşünenlerin oranı %91.1'dir.

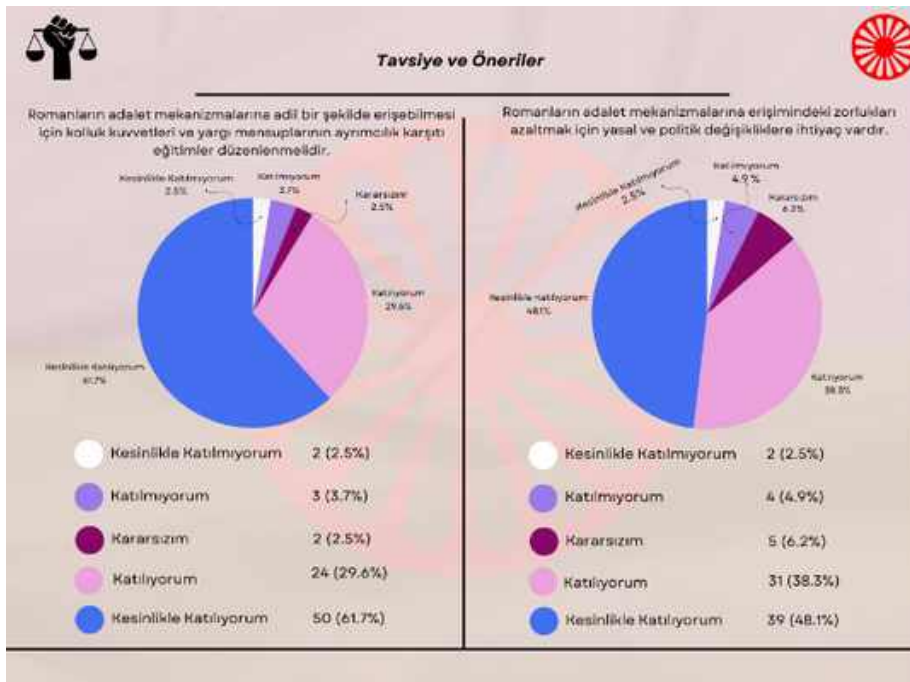
Tüm zorlukları aşarak davalama sürecine başlayan Romanların, adli vakalarda karşıt davalamalara maruz kaldığına %12.3'ü kesinlikle, %43.2'si ise katılıyorum diyerek cevap vermektedir. Bu konuda kararsız olanların oranı ise %38.3'tür.

Romanların adalet mekanizmalarına erişimde karşılaştıkları engellerin aşılması için önerilen çözüm yollarına bakıldığında, adli yardım hizmetlerinin geliştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Avukatlar arasında %85.2'lik yüksek bir önermeye sahip olan bu yaklaşım, adli yardımın etkinliğinin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

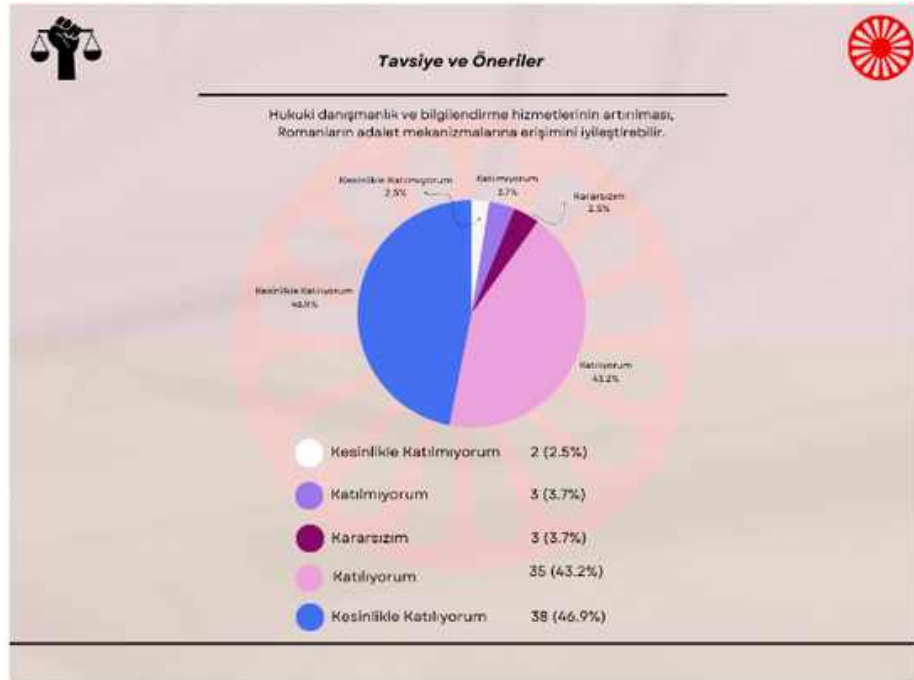
Ankete katılan adalet mensuplarının %91.3'ü, Romanların adalet mekanizmalarına adil bir şekilde katılabilmesi için kolluk kuvvetleri ve yargı mensuplarına ayrımcılık karşıtı eğitimler verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu önermeye katılmayanların oranı %6.2'dir. Adalete erişimdeki zorlukların azaltılması için yapısal, yasal ve politik değişikliklere ihtiyaç olduğuna inananların oranı ise %86.4'tür; aksini düşünenlerin temsili ise yalnızca %7.4'tür.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

Araştırmaya katılan her 10 avukattan dokuzu (%90.1'i) hukuki danışmanlık ve bilgilendirme hizmetlerinin arttırılmasının Romanların adalete erişimini iyileştireceğini belirtmektedir.

Katılımcı avukatlar tarafından anketin açık uçlu sorusuna gelen öneriler ele alındığında, kelime bulutunda görüleceği gibi en çok tekrarlanan frekans “eğitim desteği” kodudur. Bu konuda ilgili görüşler “hakim, savcı, avukat ve baro çalışanlarına ayrımcılık karşıtı eğitimlerin düzenlenmesi, Roman bireylerin kendi hakları konusunda bilinçlendirmesi, dolaylı olarak tüm toplumun eğitilmesi” şeklindedir. En yüksek frekansa sahip ikinci kod ise “Adli yardım” kodudur ve görüşler arasında “adli yardım bütçesinin artırılması, dezavantajlı gruplara öncelik tanınması, adli yardımın herkes için erişilebilir kılınması ve bu konuda TBB'de ayrı bir bütçenin oluşturulması” vardır. Diğer öneriler arasında ise “gönüllü avukat desteğinin artırılması, mekanizmalarla temasın güçlendirilmesi, daha çok saha ve atölye çalışmalarının düzenlenmesi” bulunmaktadır.

Romanların eğitime erişimde yaşadığı zorluklar, adalete erişimin önünde de engeller oluşturmaktadır. Bir hakka erişimdeki ihlaller, diğer hak ihlallerine de sebep olmaktadır. Eğitim eksikliği, Romanların hukuki haklarını ve süreçleri etkin bir şekilde kullanmalarını engelliyor; bu durum, dezavantajlı bir grubu adalet arayışında daha da dezavantajlı hale getiriyor. Tekrar etmek gerekirse, avukat deneyimlerinden yola çıkarak, birçok Roman adli süreçlere dahil olma konusunda endişeler taşıyor ve yasal haklarını tam olarak bilmiyor. Adli yardıma erişim konusunda yaşanan bu sıkıntılar, Romanların haklarını savunma ve adalet talep etme konusundaki imkânlarını ciddi şekilde sınırlamaktadır. Hukuki bilgi eksikliğinin yanı sıra bürokratik süreçlerin karmaşıklığı da bu grupların adalete erişimlerini zorlaştırıyor. Bu nedenle, hukuki bilgilendirme ve destek programlarının yaygınlaştırılması, Romanların adalet mekanizmalarına erişimini artırmak için kritik öneme sahiptir.

“Hukuki mekanizmaların herkes için erişilebilir olması ve bu erişilebilirliğin güvence altına alınması, adalete erişim yaklaşımının temel felsefesidir” diyen Romani Godi Derneği’nden avukat Gökten Yıldırım ise şunlara dikkat çekmektedir: “Romanlar, maruz kaldıkları kronikleşen ayrımcılık ve yaşadıkları derin yoksulluk nedeniyle adalete erişimde çeşitli engellerle karşılaşan grupların başında geliyor. Ancak Türkiye’de ulusal bir ayrımcılık mevzuatının olmaması ve spesifik ayrımcılık bir türü olan Antigypsyism (Roman/Çingene karşıtlığı) kavramının Türkiye’de yeterince bilinmemesi, Romanların adalete erişimde yaşadığı sorunların nedeninin tam anlamıyla anlaşılmasına yol açıyor.”

Romanların haklarını savunma ve adalet talep etme konusundaki zorlukları, sadece ekonomik ve eğitimsel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları da içeriyor. Çingene karşıtlığının (Antigypsyism) tezahürü olarak Romanların maruz kaldıkları kronikleşen ayrımcılık ve önyargılar, yargı süreçlerinde de karşılarına çıkabilmekte ve adil yargılanma haklarının ihlal edilmesine yol açabilmektedir.

Kısıtlı imkânlar ve çekincelerle yürütülen hak arama süreçlerinde Romanlar sıklıkla misilleme/karşıt davalamalara maruz kalmaktadır. Bu durum, araştırmaya katılan avukatlar tarafından da teyit edilmektedir; katılımcıların yarısından fazlası (%55.8'i) Romanların adli vakalarda karşıt davalamalara uğradığını düşünmektedir.

Kullanılan dil, kendini ifade etme biçimi ve dile hâkimiyet, adalet sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Anket katılımcıları dili büyük oranda bir engel olarak görmese de, dil bariyerleri, iletişim zorluklarını artırarak adalet sistemine erişimi daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Katılımcı avukatlar, Romanların büyük bir çoğunluğunu “Türkçe” bildiğini düşünüyor olabilir; ancak yargılama ve başvuru süreçlerinde Romanların bu dilde iletişim kurmakta ve kendilerini ifade etmekte zorluk yaşadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla bu durum, adil yargılama süreçlerini de etkilemektedir.

Sonuç olarak, Romanların adalete erişimini iyileştirmek için bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Ekonomik engellerin aşılması adına ücretsiz hukuki danışmanlık ve adli yardım hizmetlerinin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Eğitim alanında ise, Romanların hukuki hakları ve süreçler konusunda bilinçlendirilmesine yönelik farkındalık artırıcı programlar düzenlenmelidir. Ayrıca, bürokratik süreçler sadeleştirilmeli ve hukuki süreçlerde dil engeli yaşayan Romanlar için çeviri ve dil destek hizmetleri sağlanmalıdır. Romanların adli süreçlerde kendilerini daha iyi ifade edebilmelerini ve haklarını savunabilmelerini kolaylaştıracak bu adımlarla hukuk sistemindeki eşitsizlikler azaltılabilir.

Ek olarak, Romanlara yönelik ayrımcılıkla mücadele için kapsamlı bir ayrımcılık mevzuatı oluşturulmalı ve toplumsal düzeyde Çingene karşıtlığını (Antigypsyism) önlemeye yönelik farkındalık artırıcı kampanyalar ve eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Bu eğitim programları, avukatlar, hakimler ve savcılar gibi hukuk sistemi çalışanlarını, polis, jandarma ve gardiyan gibi emniyet mensuplarını kapsamlı ve Romanların adalet mekanizmalarında karşılaştığı engellerin aşılmasına yönelik stratejileri ele almalıdır.

● ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

Eğitimler, barolar, kolluk kuvvetleri ve diğer ilgili kurumlar tarafından düzenlenmeli ve Roman sivil toplum örgütlerinin danışmanlığında uygulanmalıdır. Özetle, Romanların adalete erişiminin artırılması için yukarıda bahsedilen bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

ROMANLARIN YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ Vakalar ve Özetler

Romanlara Yönelik Linç Girişimleri

Romanlara yönelik linç girişimleri kronolojik olarak incelendiğinde,

bilinen ilk olaylardan biri 18 Ocak 1970 tarihinde yaşanan Bayramiç olaylarıdır

bunu takiben, 2006 yılının Nisan ayında Afyonkarahisar’ın Şuhut ilçesinde meydana gelen olaylar,

31 Aralık 2009 tarihinde başlayıp 5 Ocak 2010’a kadar devam eden Manisa’nın Selendi ilçesindeki linç girişimleri,

22 Temmuz 2013 tarihinde Bursa Osmangazi Güneştepe’de yaşanan olaylar

ve son olarak 7 Eylül 2013’te Bursa İznik’teki olaylar çarpıcı örneklerdir.

Bu bölümde, ilgili vakalar “Çingene-Roman Karşıtlığı” perspektifiyle analiz edilerek, linç kültürünü besleyen milliyetçilik ve ırkçılık gibi dinamikler değerlendirilecektir. Ayrıca, adalete erişim ve cezasızlık konuları da bu vakalar çerçevesinde tartışılacaktır. Romanlara yönelik linç girişimleri sadece bu vakalarla kısıtlı değildir. Romanların yaşadıkları birçok ayrımcılık vakası; Romanların seslerini duyuracak medya ve siyasi katılım gibi araçlardan yoksun olmaları ve gaco grupların yeterli ilgiyi göstermemesi nedeniyle ya hiç yaşanmamış gibi algılanmakta ya da sadece sınırlı kesimler tarafından bilinmektedir. Bu olaylar genellikle yerel veya yaygın medyada yer almamaktadır. Örneğin, bu raporda yer almasa da İstanbul Esenler Karabayır Mahallesi’nde 2002 yılında tehlikeli bir linç girişimi yaşanmıştır⁷. Ayrıca Romani Godi saha çalışmalarında, Trakya ve diğer bölgelerde geçmişte yaşanan birçok linç olayına dair anlatılar dinlenmiştir.

⁽⁷⁾ <https://www.gitanos.org/actualidad/archivo/136052.html>

Çanakkale Bayramiç Olayları

1970 Bayramiç olaylarının tarihsel arka planı, linç girişiminin ve Romanların yerinden edilmesinin dinamiklerini anlamamıza yardımcı olabilir. Toplumsal ayırışma ve çatışmanın yanı sıra bölgede zamanla gelişen yeni iş kollarıyla sermayenin daha doğrusu ekonomik gücün yeniden dağıtımında önemli bir rol oynamıştır.

Roman topluluğu içinde ciddi bir iç tabakalaşmadan bahsetmek söz konusudur. Bu hiyerarşik yapılanma Gül Özateşler'in "*Çingene: Türkiye'de Yaftalama ve Dışlayıcı Şiddetin Toplumsal Dinamiği*" başlıklı kitabında ustalıkla belirtilmiş olup, Egemen Yılgür'ün bu kitap için yazdığı yorum makalesinde de detaylandırılmıştır. Bu kaynaklara göre, bölgede ağırlıklı olarak demircilik ve çalgıcılık yapan "yerli" Romanlar bulunmaktadır. Romanların geleneksel geçim kollarını oluşturan bu mesleklerin haricinde, Bayramiçli yerli Romanlar mevsimlik tarımla ve esnafılık gibi ticari faaliyetlerle de ilgileniyordu (Özateşler, 2012) (Yılgür, 2016).

1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile Yunanistan'dan gelen bir grup Roman da Bayramiç'e yerleştirilmiş ve bu grup bölge sakinlerince "Muhacir Çingeneler" olarak adlandırılmıştır. Bir bakıma Erken Cumhuriyet döneminde "yerli, yabancı" olmak üzere Bayramiç'te iki farklı Roman grubunun yaşadığı bilinmektedir. Muhacir Romanlar yerli Romanların aksine hamallık, şoförlük, ayakkabı boyacılığı ve zahirecilik gibi iş kollarında daha fazla yer almaktaydı. Sepetçiler ise muhacir grubunun en geleneksel ve kapalı topluluğunu temsil etmekteydi (Özateşler, 2012).

1960'lı yılların ortalarından 1970'lerin başlarına kadar kasabanın sanayileşme ve kentleşme süreçlerinden etkilendiği söylenebilir, bu süreçte makineleşme ile ilgili tarımsal üretim artışı, kereste ticaretin önemli bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmesi, kısıtlı geçim olanaklarına sahip gruplar arasında rekabeti ve çatışmayı tetikleyen ana unsurlar olmuştur. Muhacir grubunun taşımacılık (şoförlük) sektöründe artan varlığı ve kereste taşımacılığının yerel pazar payının gitgide artması diğer gruplar tarafından bu iş kollarına büyük bir ilgi yaratmış ve sektörün tekeli konumunda olan muhacir Romanlar hedef tahtasına konulmaya başlamıştır (Özateşler, 2012). Dolayısıyla bölgede ekonomik gücün yeniden paylaşılması ve yeni kapitalin oluşumunda "Çingeneler" olarak isimlendirilen grupların bu iş kollarından uzaklaştırılması hedeflenmiştir. Başka bir deyişle, bölgenin eski elitleri (Türkiye Cumhuriyetinde toprak paylaşımıyla şekillenen ekonomik ve siyasi güce sahip gacoları) Romanların bu iş kollarında güçlenmesinin önünün kesilmesi için yapılacak her şeyin mübah olduğunu düşünmüştür (Yılgür, 2016).

Gerilimi başlatmak için çatışma unsuru olarak "Çingeneler Türk kızlarına laf atmış, sarkıntılık etmiş" söylemleri üretilmiştir. Linç girişimi için gerekçe oluşturan bu söylem yaygınlaştırılmaya başlanır ve taşımacılık ile ormancılık sektöründe çalışan Romanlar hedef alınır.

İlk toplu saldırı, 18 Ocak 1970 tarihinde Muhacir Romanlara karşı yapılır ve 38 ev tahrip edilir. Son olay ise 22 Şubat'ta, muhacir Çingeneler tarafından yaralanan ve olayın kilit faillerinden biri olan şoför H.E.'in sağlık durumunun kritik olduğu haberinin yayılmasının ardından gerçekleşmiştir (Özateşler, 2012). Olayla ilgili ilk resmi kaynaklardan biri olan Savcının gazetede yayınlanan demecinde olayların, "Kıptiler" ve "Yerliler" arasında bir kamyonla ilgili olarak başladığı belirtmektedir. Yaklaşık 3000 kişinin, ellerinde bayraklarla yürüdüğü ve saldırganları durdurmaya çalışan savcının da öldüresiye dövüldüğü ifade edilmiştir. Özateşler'in tezi için yaptığı görüşmede, Çanakkale vilayetinin valisi C.T., Bayramiç olaylarını başlatanların bölgede yaşayan Romanlar olduğunu, hatta "*Çingenelerin kasabadaki tüm kadınların iç çamaşırlarını bildiklerini ve bunun da kendilerini tetiklediğini*" söylemiştir (Özateşler, 2012).

Sonuç olarak, Çanakkale Bayramiç'teki linç girişimi, Türkiye'de Romanlara yönelik sistematik ayrımcılığın ve şiddetin tarihsel ve yapısal kökenlerini anlamak açısından önemli bir örnek vakadır. Toplumsal tabakalaşma ve ayrımcılığın etkilerinin açıkça görüldüğü vakada, linç sonrası birçok Roman yerinden edinmiştir. Olaylar sırasında ve sonrasında, Romanların şikayetleri çoğunlukla gözardı edilmiş, failer cezasız kalmış ve adalet sistemi Romanların lehine işlememiştir.

Afyonkarahisar Şuhut Olayları

2006 yılında, Afyonkarahisar'ın Şuhut ilçesinde "*göçebe bir ailenin çocuklarının kız öğrencileri rahatsız ettiği*" iddiaları üzerine başlayan olaylar, kısa sürede Romanlara yönelik bir linç girişimine dönüştü.

Olay, Şuhut Kız Meslek Lisesi yöneticilerinin ilçe Emniyet Amirliğini arayarak göçebe üç çocuğun öğrencileri rahatsız ettiği ve sözlü tacizde bulunduğunu bildirmesiyle başlamıştır. Daha sonra polis ekipleri yaşları 11 ile 14 arasında değişen iki çocuğu gözaltına almış ve ifadeleri alınan çocuklar serbest bırakılmıştır (birgün net, 2006).

İddialara göre bir müddet sonra çocuklar, Kız Meslek Lisesi Müdür Yardımcısı M.Ş. ile pazarda karşılaşmış ve “*Bizi nasıl polise şikayet edersin?*” diyerek bıçak çekmişlerdir. Bunun üzerine yaklaşık 200 kişilik bir grup, çocukların babası R.A.'yı darp etmiş ve ailenin yaşadığı iki evi ve beş at arabasını ateşe vermiştir. Şuhut Kaymakamı ve Belediye Başkanı, halkı sakinleştirmeye çalışsa da diğer vakalarda olduğu gibi söz konusu Romanlar olduğunda kamu kuruluşları ve kolluk kuvvetleri olayları yatıştırmakta yetersiz kalmıştır. Şuhut Belediyesi itfaiye ekipleri, yanan ev ve at arabalarına müdahale etmiş, ancak evler tamamen kullanılamaz hale geldiğinden dolayı kepçelerle yıkılmıştır (birgün net, 2006).

Olayları görüntülemeye çalışan basın mensupları ise kalabalık kitle tarafından engellemelerle karşılaşmış ve bazı basın mensupları tartaklanmıştır. Şuhut Emniyet Müdürlüğü'nden yardım isteyen basın mensuplarına ise “Güvenliğinizi sağlayamayız” cevabı verildiği iddia edilmiştir (birgün net, 2006).

Sonuç olarak, Şuhut olayları adli bir sürece dönüşmemiş ve Romanlara yönelik bir linç girişimi daha cezasız kalmıştır. Diğer yandan bu vaka, Çingeneliğe ve göçebelige dair köktenci önyargıların ve ayrımcı yaklaşımların, linç girişimlerinin ana unsuru olduğunu gözler önüne sermektedir. Cezasızlık, yalnızca mağdurların haklarını ihlal etmekle kalmamakta, aynı zamanda toplumsal adaleti ve hukukun üstünlüğünü zedelemektedir.

"Bizi kahvehaneye sokmamaya ve çay vermemeye başlamışlardı. Adeta üçüncü sınıf insan muamelesi yapıyorlardı. Ben kahveye gittim ve çay içmek istedim. 'Çingenelere çay vermem, buraya giremezsin' diyerek beni sokmadılar ve resmen kovdular. Bunun üzerine tartışma çıktı ve beni dövdüler. Elimde sigara vardı ama içmedim. Küfür de etmedim. Önce hastaneye sonra da karakola götürüldüm (Yeniasır, 2010).

Daha önce savcı tarafından ifadesi alınan ve kahvehanede ayrımcılığa uğradığına dair dilekçe verenler arasında olan kalp hastası N.U., oğlunu karakolda ziyaret etmiş, sinirlenen N.U. kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Bu durum üzerine N.U. ailesinden bir grup Roman kahvehaneyi basarak kahvehanenin camlarını kırmış ve olay büyümüştür.

5.01.2010 tarihinde kahvehane önünde toplanan yaklaşık 1500 kişilik grup "Selendi bizimdir bizim kalacak", "Çingenelere ölüm" , "Allahu Ekber, burası Türk'tür, Türk kalacak", "Romanları istemiyoruz" sloganlarıyla Roman mahallesine girerek bir linç saldırısı gerçekleştirmiştir. Bu linç saldırıları sonucu Romanlara ait 25 ev, 10 işyeri ve birçok araç ilçedeki kalabalık bir grup tarafından tahrip edilmiştir. Roman ailelerin yaşadığı evlerin ve işyerlerin camları kırılmış, evlerin, arabalarının ve barakaların içine molotof kokteylleri atılmıştır (İnsan Hakları Derneği, 2010).

Olay mağduru N.U. ifadesinde "Molotof yapmışlar ve evimize attılar. Eşimle çocukları alıp evden kaçtık. Siyah bir arabayı üstümüze sürdüler. Arabada 3-4 kişi vardı. Arabadan üstümüze silah sıktılar" şeklinde belirtmiştir. A.H. ise: "Evimizi molotoflarla yakmaya başladılar. Camları kırdılar" diyerek durumu tanımlamıştır (İnsan Hakları Derneği, 2010).

Kaynak: <https://bianet.org/haber/Romanlari-asagilamak-artik-suc-hukumet-ornek-alsin-125067>

Bu olaylar sırasında üç kişi yaralanmış, 15'i çocuk ve 20'si kadın olmak üzere 74 Roman vatandaş devlet eliyle Gördes ilçesine oradan da Salihli'ye zorunlu göç ettirilmiştir (NTV, 2010).

Selendi davasını yakından takip eden ve Roman Hakları Derneği olarak davaya müdahil olan Yücel Tural, olayların 5 Ocak gününden önce başladığını, gerginliğin idari mercilerce yatıştırılmadığının altını şu sözlere çizmektedir:

“Roman açılımı Kasım 2009'da yapıldı, Selendi olayları ise 5 Ocak günü patlak verdi. Fakat olay aşında yılbaşı gecesi başlıyor, mahalledeki linç girişimi vakası da 5 Ocak'a denk geliyor. Yani olaylar 4-5 gün boyunca sürüyor aşında. Taşlamalar, laf atmalar... Mesela Roman kadınlar mahallede gezemiyorlar. İnsanlar kahveye çıkamıyor. Beş günün sonunda birçok olay olduktan sonra da mahalleye baskın yapılıyor”

Selendi vakasında olduğu gibi kriminal olarak damgalanan ve bir an önce yok edilmek istenilen Roman mekânları, herhangi bir adli vakada ilk hedef alınan alanlardan biri olmaktadır.

Bu damgalı mekanlar, medyada “tehlikeli ve polislerin bile giremediği” mahalleler olarak tanımlanmakta; linç girişimlerinde (bir diğer örnek İznik vakası) “en kolay basılan, yakılan ve yıkılan” alanlar haline dönüşebilmektedir. Hatta bu mahallelerin ortadan kaldırılması amacıyla halk, yerel yönetimler, medya, kolluk kuvvetleri ve politikacılar hızlıca organize olarak toplu bir mücadele yürütebilmektedir.

37 yıldır Selendi’de yaşamış vaka tanığı S.Ç. savunmasında şöyle anlatmıştır: “Çavuş’un Kahvesi önünde toplanan kalabalık, polis komiserine ‘Siz bizi engellemeyin, bu Çingeneleri Selendi’den atalım’ dedi, dahası 64 plakalı Mavi Doğan’ın içindeki bir kişi kahvenin önündeki seyyar satıcıya ‘Sen bu gece burayı terk et. Biz bunları öldüreceğiz’ dedi”. S.Ç.’nin bir diğer iddiası ise kalabalığı organize edenlerin dönemin Belediye Başkanı Nurullah Savaş, öğretmen M.D., öğretmen M.T., telefoncu M.D. ve telefoncu F.İ.’dir. Hepsinin Milliyetçi Hareket Partisi’ni desteklediğini belirten S.Ç., 5 Ocak 2010 saat 19.00’da Belediye Başkanı’nın belediye hoparlöründen “Sayın halkımız rahat olun. Çingeneleri Selendi’den süreceğim” diye anons yaptığını iddia etmiştir, fakat bu iddia belediye başkanı tarafından yalanlanmıştır (İnsan Hakları Derneği, 2010).

5 Ocak günü gerçekleştirilen linç girişiminde ilçede yeterli güvenlik tedbiri alınmamış ve yaklaşık 1000’den fazla kişiden oluşan bir kalabalığa karşı sadece 50 güvenlik görevlisi (polis ve jandarma) görevlendirilmiştir. Aynı zamanda sınırlı sayıdaki kolluk kuvvetinden mahallelerde yakılan ve taşlanan evleri de korumaları beklenmiştir. Yetersiz güvenlik önlemleri neticesinde saldırıya uğrayan mahalledeki Romanlar hayatlarını kurtarabilmeleri için kuru sıkı silahlarla havaya ateş etmek durumunda kalmıştır. Mağdurların polislerin yeterli reaksiyonu alamadığını jandarmaların ise olayların büyümesinin önlenmesinde kritik bir rol oynadığını hatta Romanların bir subayın özverili davranışı sonucu canlarını kurtardıkları belirtilmiştir.

5 Ocak 2010 Saat 21.20 civarlarında bir dakikalık elektrik kesintisi yaşandığını, daha sonra ise dışarıdan “Çingenelere ölüm. Selendi bizimdir bizim kalacak” sloganları atarak ellerinde sopalarla kalabalık bir kitlenin mahalleye saldırdığını belirten S.Ç., polisin havaya ateş açtığını fakat olayları yaklaşık 45 dk yatıştıramadığını vurgulamıştır. Öte yandan olay mağduru A.Ö. devletin bu gelişmelerden haberi olmasına rağmen engellemediğini, ailesini ve kendini kurtarmak için ruhsatlı kurusıkı silahıyla havaya ateş açtığını o esnada ise jandarma ekiplerinin müdahale ettiğini ve karakola gittiklerini belirtmiştir. Karakolda yaşananları ise S.Ç. şöyle aktarmıştır:

“Jandarma karakolunda yemekhaneye götürüldük. Jandarma komutanı ışıkları söndürdü. ‘Halk burada olduğunuzu bilmesin, ses çıkarmayın’ dedi. Kitle jandarma karakolu önünde ‘Selendi bizimdir bizim kalacak. Çingenelere ölüm. Allahu Ekber. Burası Türk’tür, Türk kalacak’ diye bağırdı. Saldıran kitlede komşularım ve tanıdığım kişiler vardı. Ayrıca Selendili olmayan kişiler de vardı. Alayşehir’den çok sayıda kişiyi otobüsle getirdikleri duyumunu aldık. Yemekhanede tekrar bir anons duyuldu, valinin geldiği, halkın hükümet konağına toplanması istendi. Vali bizlerle görüştü. Bana ‘Durumları görüyorsun. Gitmek ister misiniz? Kalmak isterseniz güvenliğinizi sağlarım’ dedi. Yemekhanede benimle görüşenler Vali, Kaymakam, Jandarma Alay Komutanı, Emniyet Amiri’dir. Biz de Gördes’e gitmeye karar verdik. Kula’dan gelen iki otobüsle Gördes’e eskortla götürüldük.” (İnsan Hakları Derneği, 2010).

Adalet Arayışı

Roman açılımından kısa bir süre sonra gerçekleşen olayların ardından birkaç dernek başkanı dönemin devlet bakanı ile görüşmüştür. Yücel Tural’ın aktarımına göre;

“Bakanlıktaki toplantıda devlet bakanı iki mağduru ve Manisa dernek başkanını özel bir görüşme için çağırılmış. Görüşmeciler daha sonra heyetin diğer bölümüne ‘Arkadaşlar Roman açılımı yeni oldu, burada eğer siz çok aleyhte şeyler söylerseniz bu Roman açılımını sekteye uğratar’”

demıştır. 14 Mart 2010 tarihinde başbakanın Romanlarla yapacağı buluşma öncesinde program taslağı için önerilerde bulunan Tural, Selendi hakkında konuşmaması gerektiğı konusunda katılımcı dernekler tarafından ikaz edilmiştir. Tural bu durumu şöyle açıklamıştır:

“14 Mart'ta Cumhurbaşkanıyla buluşmadan bir hafta önce 6-7 Mart'ta Ankara'da bir toplantı yaptık dernek başkanlarıyla ve başbakanla buluşmadan önce taleplerimiz ve isteklerimizi tartıştık. Gündemden bir tanesini de ben şeyi koymuştum Selendi meselesini konu başlıklarını sayarken ben Selendi olayı dedim bütün salon ayağa kalktı ‘Ya ne Selendisi’ dedi ‘Kapanmış yarayı tekrar açmayın’... Anlayacağın herkes olayı kapatma derdine düşmüştü.”

Dönemin Selendi Belediye Başkanı ise ortada bir ırkçılık girişiminin bulunmadığını, Selendi halkı ile Romanların kardeş olduğunu belirtmiştir (Yenişafak, 2010). Selendi MHP İlçe Başkanı S.Ç. ise Selendi’de olayları Romanların başlattığını dile getirmiştir (Yeniasır, 2015).

Sosyo-politik ve psikolojik baskılar, sürgün edilen Romanların adalet arayışlarını da zorlaştırmıştır, hatta Yücel Tural’a göre mağdurlar Selendi davası avukatı Hilal Küey’e vekalet vermeye çekinmiş, bir kısmı ise başlarına bir iş gelecek korkusuyla verdikleri vekaletleri kameralar önünde yırtmıştır.

“Olayın ardından ilk 20 gün içerisinde Hilal mağdurlarla bir araya geldi ve dava açmak için mağdurlardan vekalet alıyordu. Ertesi gün oradan birileri gidip bu insanları korkutup vekaletlerini geri çektirmiş ve kameraların karşısında vekaletler yırtılmış. Mağdurlar ‘Biz vazgeçtik, davacı olmayacağız.’

Biz devletimizden razıyız' demişler kameralara... Düşünebiliyor musun insanlar ölmek üzereydiler. Olayı okudun mu bilmiyorum. Yani gerçekten ölüme ramak kala kurtuluyorlar ve insanlar sanki suçluymuş gibi korkuyorlar. Ve davaya girmek istemiyorlar ve korkularından diyorlar ki bizim başımıza bir şey gelmez değil mi?"

Romanların Selendi'de yerinden edilmesiyle sonuçlanan olaylarla ilgili iddianameyi Selendi Cumhuriyet Savcısı Makbule Karadağlı Çetin hazırlamıştır. Bu iddianamede 80 sanık "mala zarar vermek", "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama" ve "izinsiz gösteri yapmak" ile suçlanmaktadır. Selendi Asliye Ceza Mahkemesi'nde 16 Aralık'ta yapılan ilk duruşmada sanıklar için üç yıldan 150 yıla kadar değişen ağır hapis cezası istenmiştir (Kaos GL, 2010).

Selendi davasını çevre avukatı Hilal Küey üstlenmiştir. Küey, aynı zamanda Sulukule gibi Romanların hak arama mücadelesinde sembol haline gelmiş davaların da yürütücü avukatıdır. Küey, Selendi davası savcısı tarafından hazırlanan 52 sayfalık iddianamede yer alan Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama" suçunu içeren 216. maddesi ile ilgili olarak şu yorumu yapmıştır:

"Savcının bir linç olayında halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek suçuna yer vermesi elbette sevindirici ama ben ayrımcılık konusuna da yer vermesini bekliyordum. Çünkü tartışma, Romanları kahvehaneye sokmamak, yani bir hizmeti vermemekle başlamış. Bir ırk, bir yerden başka bir yere sürülmüş" (Hilal Küey).

Küey, ayrıca sanıklar hakkında "Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapmak" suçunu düzenleyen TCK'nın 122. maddesinden de dava açılmasını istemiştir (Hürriyet, 2010).

Selendi davasında yaklaşık olarak beş yıl karar çıkmamıştır ve bu süreç içerisinde (2013 yılında) İznikli Romanlar da bir linç girişimine uğramış ve bu vakada olduğu gibi zorunlu olarak göç ettirilmiştir. Bir bakıma Selendi’de davanın uzun sürmesi, İznik'teki linç girişimini de normalleştirdirmiştir. Her iki davaya da müdahil olan Yücel Tural, iki vakanın çakıştığı noktalar ve geciken adaletle ilgili şu yorumda bulunmuştur:

“İznik duruşmasına da müdahiliz.Polis kamera kayıtlarında, olay esnasında linci gerçekleştiren bir kişi şöyle diyor: Sizi de Selendi'deki gibi süreceğiz. Çünkü biliyor ki Selendi'de Romanları linç eden failer cezalandırılmadı. İşte Selendi'de beş yıl geçmesine rağmen süren bu cezasızlık Romanlara yönelik linci normalleştirdi (Bianet, 2015).”

Selendi davasında 23.12.2015 tarihinde yapılan 22. duruşmada karar çıkmıştır: 80 sanıktan 38'ine sekiz ay ile 45 yıl arasında hapis cezası hükmü verilirken, diğerleri ise beraat almıştır (Diken, 2015). Bu kararın ardından dönemin Selendi Belediye Başkanı, olayların tek taraflı olmadığını, benzerinin İznik'te yaşandığını ve sanıklar hakkında beraat kararı verildiğini, Selendi'deki sanıklara haksızlık yapıldığını belirtmiştir.

“Yaşanılması istenmeyen bu olaylar tek taraflı değil, tahrikle başlamıştı. Bu kadar ağır bir kararın çıkmasını beklemiyordum. Bizim ilçede yaşananların aynısı İznik'te yaşandı, beraat kararı çıkmıştı. Selendi'ye haksızlık gibi geliyor. Ümidimiz üst mahkemede bu kararın düzeltilmesi (Yeniasır, 2015).”

Dönemin Selendi MHP İlçe Başkanı S.Ç. ise mahkeme kararının ağır olduğunu, Selendi'de o kadar cezayı gerektirecek olaylar yaşanmadığını ve olayları Romanların başlattığını ifade etmiştir (Yeniasır, 2015).

Keza sonrasında Yargıtay 2. Ceza Dairesi'nin Selendi davasıyla ilgili 28.12.2022 tarihli kararı, cezasızlığa sebep olmuştur. Yargıtay, yerel mahkeme tarafından verilen ceza kararlarını değerlendirirken, 'şüpheden sanık yararlanır ilkesi, delil yetersizliği, düşme ve zamanaşımı' hükümlerini dikkate alarak karar vermiştir. Neticede, bazı sanıklar hakkında verilen cezalar, şüpheden sanık yararlanır ilkesine dayanarak ortadan kaldırılmış, bazı suçlar açısından zamanaşımı hükümleri uygulanarak davalar düşürülmüştür. Bu durum, sanıkların dava sürecindeki hukuki avantajlardan yararlandıklarını ve dolayısıyla davanın cezasızlıkla sonuçlandığını göstermektedir.

Yargıtay'ın bu kararı, hem adaletin sağlanması hem de hukukun uygulanabilirliği açısından mağdurların adalete erişimi sorununu yeniden gündeme getirmiştir. Yargıtay'ın kararının, zamanaşımı süresinin dolmasından sonra verilmiş olması ise Selendi davasına ilişkin yüksek yargı organının tutumunu ortaya sermek bakımından çarpıcıdır.

Romanların Mağduriyeti ve Sürgün Hayatı

Romanlar, Selendi'den zorla çıkarıldıktan sonra Salihli'ye yerleştirildiler. Ancak burada devletin kira yardımını kesmesi ve iş bulamamaları nedeniyle, Kula'ya göç ederek çadırlarda yaşamaya başladılar. Sürgünle birlikte geçim kaynakları zarar gören Roman aileler, günlük yaşamlarını idame ettirmekte büyük zorluklar yaşadı ve halihazırdaki yoksullukları daha da derinleşti. Romanların yaşadığı bu sosyo-ekonomik, politik ve çevresel travmalar, özellikle kadın ve çocukların duygusal yaşamlarını derinden etkiledi. Eğitime erişimde zaten birçok engelle karşılaşan Roman çocuklar, olaylardan sonra eğitimden daha da uzaklaştı ve büyük bir kısmı okuluna devam edemedi (Bianet, 2015).

Kula'da çadırda yaşayan Romanlar, Kaynak:

<https://bianet.org/haber/selendili-Romanlar-kula-cadirlarinda-hidrellez-kutlayamayacak-129746>

Yücel Tural, mağdurların yaşadığı travmaların etkisinin vakadan yıllar sonra bile devam ettiğini şöyle aktardı:

“Ben anlatırken hep sinirleniyorum, sesim soluğum değişiyor, tüylerim diken diken oluyor yani. Olayın üzerinden yaklaşık 4-5 yıl falan geçmişti. 2014'ün sonlarıydı, bir baba geldi dedi ki 'Bak şu kızımı görüyorsun değil mi? Bu kızım artık pazara çıkamıyor, yüksek sesle yanından bir motor veya bir araba geçsin korkuyor, tir tir titriyor, eli ayağı buz kesiyor. Çünkü sürekli o an geliyor aklına, Selendi'de küçük bir kız çocuğu olarak yaşadıkları.”

Bu durum, Roman çocuklarının yaşadığı travmanın ne kadar derin ve kalıcı olduğunu göstermektedir. Tural, Romanların sürgün hayatında yaşadığı derin yoksulluk, ekonomik zorluklar ve çaresizliği şöyle vurgulamaktadır:

“Yine mesela bir teyzeyi hatırlıyorum, bana zorla dolabını açtırmıştı. Dedi ki, 'Aç şu dolabı.' Açtım, içinde sadece kuru bir ekmek vardı. Torununu göstererek, 'Ben bu çocuğu nasıl besleyeceğim?' dedi. 'Sana bir şey söyleyeyim mi, oğlum?' dedi. 'Biz Selendi'deyken devletin sosyal yardım dağıttığını bile bilmiyorduk. Çünkü biz hepimiz çalışıyorduk. Biz tütün ekiyorduk, pazarcılık yapıyorduk, ekmeğimizi kazanıyorduk ve hiç böyle talebimiz olmadı. Devletten paketmiş, şuymuş, buymuş, hiç istemedik. Ama şimdi biz dört gözle devlet sosyal yardım dağıtsa da alsak diye bekliyoruz.”

Olayın mağduru E.U. maruz bırakıldıkları zorunlu göçün, Romanların geçim kaynaklarını da etkilediğini ve kazançlarının ciddi oranda azaldığını belirtmektedir.

"Ben araba alıp satıyordum, esnaflık yapıyordum. Evim kiraydı ama Allah'a şükür durumum iyiydi. Şu an her şeyimizi kaybettik. Salihli'de iş vermediler. Herkes kendi çabasıyla ayakta durmaya çalışıyor. Kira, elektrik, suyu ödemeyi de kesince hepimiz göçtük Kula'ya. Doğru düzgün kömür bile vermediler. Üç aileye verildiyse 10 aileye verilmedi. Çöpten hurda topluyoruz. Hurda bulamayınca da yapacak bir şey kalmıyor" (Vardar, 2011).

Selendi'deki olaylar sonucunda Romanlar, önce Gördes'e, ardından Salihli ilçesine zorunlu olarak gönderilmişlerdir. Daha sonra bu kişilerin bir kısmı, il merkezindeki Selimşahlar Mahallesi'nde inşa edilen sosyal konutlara yerleştirilmiştir.

Selendi vakası, Romanlara yönelik toplu linç girişimlerinden yalnızca bir tanesidir. Tarih boyunca Çingene-Roman karşıtlığının mekansal yok etmeye dönüşmesi örnekleri arasında 1970 Çanakkale-Bayramiç, 2010 Manisa-Selendi ve 2013 Bursa-İznik olayları bulunmaktadır. Bu olayları gerçekleştiren failer, Romanlara karşı etnik bir temizleme (*ethnic hygiene*) sâiki taşımaktadır ve bunun en önemli göstergesi olay sırasında atılan sloganlardır: "Yakın, kırın, Çingenelere ölüm." Milliyetçilik, ırkçılık ve radikalize edilmiş dini fanatizmin etkisiyle, bu vakalarda Roman mahalleleri tekbirlerle basılmış, "Allahu Ekber", "Selendi bizimdir, bizim kalacak" ve "Burası Türk'tür, Türk kalacak" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu tür sloganlar ve eylemler, etnik nefretin ve toplu şiddetin altında yatan dinamiklerin, yeni Holokost'ların potansiyel tohumlarını barındırdığını göstermektedir. Romanlara yönelik bu tür şiddet eylemleri, etnik temizlik ve soykırım isteğinin toplumsal ve mekansal düzeyde nasıl kendini gösterebileceğinin somut örnekleridir.

At Pisliğinden Linç Girişimine: Bursa Osmangazi Güneştepe Olayları

22 Temmuz 2013 tarihinde, Bursa'nın Osmangazi ilçesi Güneştepe Mahallesi'ndeki linç girişimi, "at pisliği" tartışması sonucu başlamıştır. Tartışma büyümüş, bir Roman'ın (N.C.) pompalı tüfeğiyle ateş etmesiyle silahtan çıkan saçma, 16 yaşındaki B.K.'ya isabet ederek yaralamıştır. Hafif yaralı olarak hastaneye kaldırılan B.K., tedavi edilerek kısa sürede taburcu olmuştur (Mynet, 2013).

Vakayı takip eden ve ilk vuku bulduğunda saha ziyareti gerçekleştiren Yücel Tural, olayın at pisliğinden çıktığını, pompalı tüfekle ateş eden Roman'ın psikolojik sorunları bulunduğunu belirtmiştir.

"Yollara atın pisliği düşünce birileri tepki gösteriyor, bu at arabasını kullanan da aslında psikolojik sorunları olan birisi. O da saçmalı bir tüfekle sağa sola ateş ediyor. Bir kız çocuğu hafif yaralanıyor."

Ardından 22 Temmuz akşamı iftar sonrasında yaklaşık 1000-1500 kişiden oluşan kalabalık bir araya gelerek, Romanların evlerine ve araçlarına saldırmıştır. "Sizi burada istemiyoruz" sloganları eşliğinde evler taşlanmış, iki ev bir baraka, üç otomobil ve 10 at arabası yakılmıştır (Ege Postası, 2013).

Kaynak: <https://bianet.org/haber/adli-bir-olay-Roman-mahallesinde-lince-donusuyor-148669>

● ROMANLARIN YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ

Polis ekipleri olaylara müdahale etmeye çalışsa da yetersiz kalmış, mahalledeki gerilim sabaha kadar devam etmiştir. Olayların ardından 26 kişi gözaltına alınmış, yedi kişi ise tutuklanmıştır (Nette Haber, 2024). Havaya ateş açan N.C.. denetimli serbestlik yasasıyla tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır (Mynet, 2013).

Olaydan bir gün sonra serbest bırakılan Romanın evi de dahil olmak üzere toplamda beş ev belediye ekiplerince kaçak ve gerilim hattı üzerinde bulunduğu gerekçesiyle eşyalarını dahi almalarına izin verilmeden yıkılmıştır. Hatta Yücel Tural'ın aktarımına göre *“Eşyalarıyla birlikte evi yıkılan kadınlardan biri, enkazlar arasında tek birikimi olan bir adet çeyrek altını aramaktaymış.”* Linç girişiminden sağ kalan evlerin belediye eliyle yıkılması aynı zamanda Romanlara yönelik sistematik ve kurumsal linçlerin de bir göstergesidir. Örneğin, evi yıkılanlardan G.B., yıkım öncesinde herhangi bir tebligat almadığını ve arsa tapularının da bulunduğunu belirtmiştir (Bianet, 2013).

Kaynak: <https://bianet.org/yazi/mevzubahis-Romanlarsa-1492777>

Belediye ise linç girişimin hemen sabahında yapılan bu yıkımın altı ay öncesinden planlanan rutin bir uygulama olduğunu belirtilmiştir. Dönemin valisi ise, Ramazan nedeniyle ve suistimale mahal vermemek için yıkımın durdurulduğunu, Romanlara yönelik bir kastın olmadığını açıklamıştır (Vardar, 2013).

Dönemin Yunuseli Mahallesi muhtarı İ.B. ise Romanların hırsızlık yaptığını, uyuşturucu sattığını bu sebeple mahalle sakinlerinin başını yaktıklarını söylemiştir. Dahası muhtar öneri olarak Romanların insan içinde yaşamaması gerektiğini belirtmiştir (Bianet, 2013).

“Vatandaş birikmişti, Hırsızlık, uyuşturucu... Bizim insanımız gibi yaşamıyorlar. Yedi senedir böyle bir zulüm içindeyiz. Biz sürekli şikayet ediyoruz hiçbir önlem alınmadı. O gün oradaydım. 1000-1500 kişi vardı. Engellemeye çalıştık daha kötü olacak bizim için dedik ama insanlar galeyana gelmiş. Çadırda yaşayanlar gitsinler. Başka mahallenin de başını yakmasınlar, devlet uygun bir yer bulsun ama insanlar içinde yaşamassınlar. Benim gibi yaşayacaksa gelsin, yoksa yok (Vardar, 2013).”

Olaylardan sonra bölgedeki Romanlar Selendi vakasında olduğu gibi sürgüne uğramamak adına linç girişiminde bulunanlar hakkındaki şikayetini geri çekmek zorunda kaldı (2'si polis 14 müşteki şikayetlerini geri aldı). Kamu davasına dönüşen vakada savcı hazırladığı iddianamede 26 kişiden tutuklu 7 kişi hakkında “yakarak mala zarar vermekten” 12’şer yıl hapis cezası istedi (Nette Haber, 2024). ‘Halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama’ suçunu içeren 216. madde bu vakada değerlendirmeye alınmadı. Bu rapor yazım sürecinde davanın güncel durumuyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Sonuçlandırmak gerekirse, diğer Roman mahallesindeki linç girişimlerinde olduğu gibi adli bir olayla başlayan tartışmalar hızlıca kitlesel bir şiddet eylemine dönüşebilmekte, tartışmanın sebebi bazen bir sigara, bazen ise at pisliği olarak belirtilse de asıl olgu Çingene-Roman karşıtlığıdır. Başka bir deyişle Yunuseli Mahallesi muhtarının belirttiği gibi “Çadırda yaşayanlar gitsinler. Başka mahallenin de başını yakmasınlar, devlet uygun bir yer bulsun ama insanlar içinde yaşamassınlar”

Dolayısıyla, Romanlar dışındaki diğer mahallelinin pencereden baktığında “Çingeneleri görmek istememesi” linç girişimlerinin en büyük sebebidir. Bu durumu Tural şöyle ifade etmiştir: *“Mahallenin yan tarafında yaklaşık 100-200 metre mesafede yeni konutlar yapılmış. Fakat emlakçılar daireleri satamamışlar çünkü yanında Roman mahallesi var. O yüzden oradan Romanların uzaklaştırılmaya çalışıldığı duygumunu aldık.”*

Bursa Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme ve Yardımlaşma Derneği'nin eski Başkanı merhum Efkan Özçimen soykırım dinamiklerinin ilçede yaşandığının altını şu sözlerle çekmekteydi: *“Soykırım ille de çukur kazıp insanları gömmek değildir. Evini yıkarsın, arabasını yakarsın aynı hesaba çıkar. İnanılmaz bir ırkçılık var, tüm Romanları sürgün etmek istiyorlar. Başka mahalleye gittiklerinde sorunlar bitecek mi?”* (Vardar, 2013)

Binlerce kişinin Roman mahallelerine saldırıp, yakıp yıktığı toplu linç girişimlerinde hemen her zaman güvenlik önlemleri ile kolluk kuvvetlerinin yetersiz kalması hayli dikkat çekicidir. Bir bakıma “getto” olarak görülen *damgalı Roman mahallelerinde “Romanlara yönelik işlenen her suçun başka türlü bir hukuki yorumu bulunmaktadır”*, mahallede iki tarafın birbiriyle çatışmasına göz yumulmasına sıklıkla rastlanmaktadır. Kuramsal bağlamda olaya bakacak olursak ise Roman mekanını “getto-kent”, “batık muhit” ya da Loïc Wacquant'ın tanımladığı “getto-bölgesi” gibi etiketlerle adlandırmak, bu bölgeleri baştan itibaren kentsel alanlardan sayılmayan, dışlanmış bölgeler olarak kodlar. Bu etiketleme, bölgelerin karşılaştığı sorunları anlamak yerine, *yıkım, sürgün ya da cezai kapatma gibi uygulamaları teşvik eden dar bir bakış açısı oluşturur* ve farklı çözümler aramanın önünü kapatır (Wacquant, 2019).

Yol Verme Kavgasından Linç Girişimine: Bursa, İznik Olayları

Bursa Osmangazi Güneştepe mahallesindeki Linç girişiminden bir buçuk ay sonra, 7 Eylül 2013 Cumartesi gecesi yol verme nedeniyle başlayan tartışma, ciddi bir şiddet olayına dönüşmüş ve Z.D.'nin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Tartışmaya karışan Roman vatandaşlar N.D. ve M.D. gözaltına alınmıştır. Olayın hemen ardından Z.D.'nin yakınları ve yaklaşık 600-700 kişilik kalabalık bir grup, Romanların dağınık bir şekilde yaşadığı Yeni, Mahmut Çelebi, Selçuklu ve Yeşilçam mahallelerine saldırmışlardır. (Vardar, 2013b). Olaylarda Romanlara ait iki araç, yedi adet işyeri, dört ev ve üç seyyar tost büfesi zarar görmüştür (Vardar, 2015). Baskında evi zarar gören Ş.T., olay gecesi şuursuz bir kalabalığın elinde silah, sopa ve satırlarla dolaştığını, her evin taşlandığını ve polise haber verdiklerini ancak polisin yalnızca görünmekle yettiğini ifade etmiştir.

"Yatsı namazından sonra, saat 10:30 gibi mahalleye 600-700 kişilik bir grup baskın yaptı. Ellerinde silah, sopa ve satır vardı. Beş altı evi ve üç kahveyi paramparça ettiler. Her evi taşladılar, kapılarımıza dayandılar. 'Sizi öldüreceğiz' dediler. Çoluk, çocuk banyolarda saklandık. Gece üçe kadar devam etti. İznik emniyetini aradım, 'Gelin kurtarın bizi' dedim. Akşamdan beri bıktım, bu kaçınıcı telefon dedi. Polis sözde kendisini gösterdi, müdahale etti ama yetersizdi." (Vardar, 2013c)

Kaynak: <https://bianet.org/haber/coluk-cocuk-banyoya-saklandik-149770>

Linç bir sonraki gün de devam etmiş, saat 14:30 civarı 200-300 kişilik bir kitle mahalleye saldırmış ve olayın ardından Romanlar eşyalarını dahi toplayamadan başka bir şehre kaçmak zorunda kalmışlardır. Mağdurlardan biri yaşanan linçi şöyle ifade etmiştir:

"Dünkü lincin ardından bugün de 200-300 kişi mahalleye saldırdı. Bizimkiler de kendilerini savunmak için karşılık verince çatışma çıktı. Polisler de yetersiz kaldı. Canımızı zor kurtardık, ailemi aldım arabaya kaçtım, akrabalarımızın yanına başka bir şehre geldim. Her şeyimizi bıraktık. Hayvanlarımız damda kaldı. Bu Gürcü grubunun daha da kalabalık bir şekilde saldıracağı duyumlarımızı aldık. Mahallede birçok aile terk etti evlerini (Vardar, 2013c).

Mahalle sakini Ş.T., yaşanan linç olayının ilk olmadığını, altı yıl önce de benzer bir durumun mahallede yaşandığını belirtmiştir. Ş.T., *"Etnik milliyetçi bir grup var, Romanları katletme politikası güdüyorlar.*

● ROMANLARIN YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ

Emniyet ve politikacılar ise sadece seyirci kalıyor. Hepimiz öldürülen çocuk için üzüldük. Sorumlular zaten gözaltında, bizimle neden uğraşıyorsunuz? Gürcüler ve Lazlar birleşti ve bizi istemiyor," diyerek Romanların yaşadıkları korku ve çaresizliği dile getirmiştir (Vardar, 2013c).

Kaynak: <https://bianet.org/haber/linc-bugun-de-devam-etti-Romanlar-evleri-terk-etti-149776>

Yaşamını yitiren Z.D.'nin dayısı olan eski İznik belediye başkanı, olayın ardından protestocuların "haklı bir tepki" gösterdiklerini belirtirken, belediye başkanının amcası K.D. ise adalete güvendiklerini, tepkilerini protesto yoluyla dile getirdiklerini ifade etmiştir (Vardar, 2013d). Roman mahallelerinde binlerce kişinin katılımıyla, silahlar, sopalar ve satırlarla yürütülen toplu linçler haklı bir tepki ve basit bir yürüyüş veya protesto olarak görülebiliyor. Evlerin yakılması, arabaların tahrip edilmesi, kahvehanelerin talan edilmesi ve insanların göç etmeye zorlanması, "toplantı ve gösteri hakkı" kapsamında bir vatandaşlık hakkı olarak görülüyor. Romanlara karşı işlenen suçlar genellikle küçümseniyor, görmezden geliniyor veya normalleştiriliyor. Bu durumun bir örneği, İznik duruşmasında görülmektedir. Davaya Roman Hakları Derneği olarak müdahil olan Yücel Tural, salona ilk girdiklerinde saldırganların kendilerine yönelik "Şuraya bak ya üç beş tane cam kırmışız, bir tane tost makinesi kırmışız, bunun için ta Ankara'dan avukat çağırılmışlar" şeklinde alaycı ifadeler kullandığını belirtmiştir.

Aslen Gaziantep’li olan ve yıllar önce İstanbul’a yerleşen Bayır ailesi, burada ilk zamanlarda ailenin geleneksel mesleği olan müzisyenliği sürdürmektedir. Zamanla çocukların büyümesi ile farklı gruplarla birlikte yaşayan aile bireyleri, Roman geleneksel meslekleri dışındaki diğer iş alanlarında çalışmaya başlamışlardır. Beş çocuk babası R.Bayır 42 yaşında kamyon şoförü olarak İstanbul’da çalışmaktadır. 31 Mayıs 2022 tarihinde Ataşehir’de Romanların yoğun yaşadığı Mustafa Kemal Paşa Mahallesinde akrabalarının daveti üzerine katıldıkları bir düğünde “yüksek ses nedeniyle alınan şikayetler” iddiasıyla olay yerine gelen polis ekipleri Romanları aşağılayıcı ve ayrımcı söylemlerde bulunmuş ve bu söylemlere karşı gelen R. Bayır gözaltına alınmıştır. Olay yerinde yaşanan arbede sonucu ailenin diğer üyeleri; R. Bayır’ın yaşlı annesi, babası, eşi ve oğlu polis şiddetine uğramıştır. Aynı şekilde R. Bayır ve oğlu H. Bayır, götürüldükleri polis merkezinde işkenceye maruz kalmışlardır. Baba R. Bayır bu olaydan sonra yedi ay çalışamaz raporu almış, aynı şekilde oğul da darp raporu almıştır. Roman sivil toplum örgütleri ve insan hakları derneklerinin desteğiyle açılan davanın ardından şiddet uygulayan polislerce misilleme davalar açılmıştır. Böylece Roman baba ve oğul sanık durumuna getirilmiştir.

Bayır ailesinin avukatı Zozan Vargün, ailenin sanık olarak yer aldığı yargılamada, baba ve oğulun yaşadığı işkencenin mahkeme hakiminin tanıklara sorduğu sorularla ortaya çıktığını, sürecin hayli karmaşık olduğunu ve kötü muamelenin mahkeme tarafından ciddiyetle incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Polislerin kontrolsüz müdahalelerinin ardından ailenin yaşadığı insan hakları ihlalleri, olayın yalnızca bir tarafı olarak değerlendirilemeyecek kadar önemli bir sorun haline gelmiştir. Bayır ailesinin, düğün sırasında ve sonrasında karşılaştığı işkence ve kötü muamele, tanık ifadeleri ve diğer deliller ışığında misilleme yargılamada mahkemede belgelenmiş durumdadır.

Ayrıca Avukat Vargün, ailenin yaşadığı travmanın hukuk çerçevesinde değerlendirilmesinin, benzer olayların önüne geçilmesi adına önemli bir adım olduğuna dikkat çekmiştir.

Av. Zozan Vargün, henüz tamamlanmamış olan bu davanın son duruşmasından gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

“Polis memurlarının müşteki konumundayken inanılmaz tedirgin, gergin, agresif ve savunmacı olduğunu gördük. Hakim birkaç kere polisleri uyarıp ‘Siz müştekisiniz sanık değilsiniz, işkence iddiaları değil görevi yaptırılmama iddiaları üzerinden konuşun’ dedi. Polisler buna rağmen ‘Biz iyi niyetliyiz, vatana, millete, cumhurbaşkanına hakaret edildi. Biz bunlardan kaynaklı işlem yaptık, devlet adına görev yapıyoruz’ gibi dosyayla alakası olmayan beyanlarda bulundular. Ama tutulan tutanakta tehdit ve hakarete ilişkin bir emare yok. Polisler mahallenin ‘terör mahallesi’ olduğu iddiasında bulundular. Bu iddia, BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi’nin ‘ırksal profillemeye’ tanımına karşılık gelmektedir. Yani kişilerin somut kanıtlar olmaksızın kalıpyargılara ve dış görünüşe dayanarak etnik kimlik, din veya ulusal kökenine göre şüphe konusu haline gelmesi. Roman mahallesinde yaşanan durum bu ve terörle ilişkili tutulma sebebi de Roman olmaları...”

Bayır ailesi ile ilgili yargılama süreci hâlâ devam etmektedir. Bu süreç içerisinde R. Bayır ile derinlemesine mülakat yapılmış ve kendisine “nasıl hissettin?” sorusu yöneltilmiştir:

“...düşünsenize sende (para) var. Gidiyorsun en güzel düğün salonlarını tutuyorsun ve en güzel yemekli, sahil dibinde bir parkta, bahçede yapıyorsun (düğününü). Ama benim (param) yok. Ben kapımın önünde bir düğün yapıyorum. Ben davetli gidiyorum, davetli gittiğim düğünde gözaltına alınıyorum. Gözaltına alınırken anama avradıma küfür edilerek, ters kelepçeyle gözaltına alınıyorum. Esmer vatandaş olarak bana hakaret ediliyor. Ailemin yanında “.....” diye bana küfürler ediliyor.”

Buradaki “nasıl hissettin?” sorusu da cevap kadar önemlidir. Bir Afro-Amerikan olan yazar W.E.B. Du Bois, *Siyahların Ruhları* adlı kitabında Siyah Amerikalılara yönelttiği “Sorun olmak nasıl bir duygu?” sorusunun ardından “Bu tuhaf bir duygudur, bu çifte-bilinç, kişinin kendisine her zaman başkalarının gözüyle bakması, ruhunu eğlenerek küçümseyen ve acıyan bir dünyanın bantlarıyla ölçmesi duygusu.” der (1903/2007, p.8). Çingene toplulukları da yüzyıllardır köleleştirilmeye, aşağılamalara, öteki olma, yoksullaştırılma hatta Nazi Almanyası’nda soykırıma uğramaya varan çeşitli “sorun”lar oluşturmaktadır.

Damgalanmış topluluklar aynı şekilde kriminalleştirilmektedir. Bu raporun diğer bir faaliyeti olan 9 Haziran 2024’te İstanbul’da çeşitli hak örgütleri, avukatlar, akademisyenler ve Roman dernekleriyle yapılan çalıştayda şu soruyu sorduk: Polis birini tutukladığında Roman olduğunu nasıl anlıyor, Romanları nasıl tanımlıyor? Roman dernek üyelerinden gelen cevaplar da şaşırtıcıydı. “*Esmer olması, Roman mahallesinde olması, renkli giyinmesi, Roman mahallesi dışında yaşanan bir olayda kişi eğer siması veya giyimi, mesleği göstermiyorsa, vatandaş olarak görülüp uygulanan genel prosedürler uygulanıyor ama olay Roman mahallesinde geçiyorsa tam tersi oluyor.*”

Adalet erişim ve mekanizmalara başvuru konusunda yetersiz olan Roman bireyleri, bunu daha çok eğitimsizlikleri ve maddi yoksunlukları ile açıklamaktadırlar. Roman toplulukları uğradıkları haksızlıklar karşısında çoğu zaman sessiz kalmaktadır. Mahkeme süreçleri çok uzun ve bilinmezliklerle doludur. Barolar tarafından atanan avukatlar, Roman toplulukları hakkında hiçbir bilgiye sahip değildir ve hatta ayrımcı söylemlere de sahip olabilmektedirler.

Dil bariyeri de adalet erişim ve mekanizmalara başvuruda önemli bir engel oluşturmaktadır. Fakat bu dil bariyeri sadece dili bilmemekle ilgili değil, çoğu zaman eğitime erişememiş, ve mahalle dışına çıkamamış Roman bireylerin kentlerdeki “konuşma dili”ne hakim olamamaları ile ilgilidir.

“Sizin bilginizle benim bilgimi teraziye değil bir hiçbir kefeye koyamayız... Benim hedefim sadece şuydu, halen de şu; çocuklarımın rızkını kazanmak, ekmeğini getirmek. Keşke okuyabilen bir kişi olmuş olsaydım. Güzel de beynim zihnim vardı, çalışıyordu ama işte nedir ki biz güç göçebe hayatı yaşadığımızdan üç ay orada beş ay orada... En son buraya yerleşmişiz. “

Kapalı Kurumlarda Romanlar: Roman Mahpusların Genel Durumu

Türkiye’de etnik sayımın olmaması, bunun yasaklı olması gibi hapisanelerde de etnik sayım yoktur, dolayısıyla Türkiye’deki hapisanelerde Romanların sayısı ile ilgili herhangi bir istatistiksel veriye ulaşamayız. Fakat Roman mahallelerinde var olan şiddet, kolluk kuvvetleri tarafından yapılan ayrımcı tutum ve damgalamalar, Romanların herhangi bir hak ihlalinde başvuracakları mekanizmaları bilmemeleri ve Roman bireylerin ekonomik yetersizlikleri nedeniyle adli para cezalarını ödeyememesinden dolayı hapisanelerde çok fazla Roman nüfusu olduğu tahmin edilmektedir. Romanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları ayrımcı tutumlar elbette hapisanelerde de yaşanmaktadır. Roman bireyler, mahallelerinin ayrıştırılmış olması ve Roman olmayanlarla iletişimin daha az olmasından kaynaklı sosyal yaşamda damgalama ve ayrımcı tutumlardan uzak kalabilmektedirler. Fakat hapisanelerde Roman olmayanlarla birlikte iç içe yaşamak zorunda olmaları ile bu ayrımcı tutumlara daha fazla maruz bırakılmaktadır.

Cezaevlerinde bulunan Roman mahpuslar, etnik kimliklerinin ifşa edilmesinden büyük bir çekince duymaktadırlar. Dolayısıyla kimliklerinin açığa çıkması, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalma riskini artırmaktadır. Bu durum, cezaevi yaşamında birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Roman mahpuslarda okuma yazma oranlarının düşük olması, mahpusların en temel haklarından biri olan dilekçe yazma hakkını kullanmalarını engellemektedir. Ayrıca okuma yazma bilmeyen mahpuslar ailesiyle ya da sevdikleriyle mektuplaşmak istediğinde ise mektuplarını bir başkasına yazdırmak zorunda kalmakta, bu durum özel hayatlarının tamamının ifşa olmasına yol açmaktadır.

Dışarıda ekonomik sıkıntılarla boğuşan Romanlar, cezaevlerinde de benzer zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Cezaevlerinde sunulan üç öğün yemek, su ve aydınlatma elektriği dışında, temel ihtiyaçlarını da kendi imkanlarıyla karşılamak zorundadırlar. Maddi sıkıntı çeken mahpuslar, bu nedenle yiyecek ve temizlik malzemelerine erişimde zorluk yaşamakta ve genel olarak temel ihtiyaçlarına ulaşamamaktadırlar.

Roman mahpuslar, dışarıdaki kötü yaşam koşulları ve çalışma yaşamındaki zorluklar ve düşük ücretler nedeniyle erken yaşta sağlık sorunları yaşamaktadır. Cezaevindeki sağlık koşulları ise genellikle yetersiz olup revirde sunulan sağlık hizmetlerinin sorunlu olması ile hastaneye sevk süreçlerindeki sorunlar mahpusların sağlık hakkına erişimini engellemekle birlikte cezaevinde şüpheli ölümlerin artmasına neden olmaktadır.

Bu sorunlar, cezaevlerinde Roman mahpusların karşılaştığı sistematik ayrımcılığın ve adaletsizliğin somut örneklerini oluşturmaktadır. Cezaevi yönetimlerinin ve ilgili yetkililerin, bu konuda daha adil ve kapsayıcı politikalar geliştirmesi, hem Roman mahpusların hem de diğer tüm mahpusların insan onuruna yakışır bir yaşam sürmelerini sağlamak adına kritik bir önem taşımaktadır.

Bozan Ailesi, Mahpusun Hayatını Kaybetmesi

Kırıkkale T Tipi Kapalı Cezaevinde bulunan M.B., hükümlü olarak kaldığı E-88 nolu tek kişilik odada 8 Ağustos 2022’de Tüberküloz tanısı ile şüpheli bir şekilde hayatını kaybetmiştir.

45 yaşında olan M.B., 18 yıldır hapisaneydi. 9 Nisan 2019 yılında Kırıkkale Keskin T Tipi Cezaevi’ne nakli yapılmış ve burada yaşadığı işkenceden dolayı sakat kalmıştır. Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği’ne (CİSST) gönderdiği mektubunda burada yaşadığı hak ihlallerini, işkenceleri anlatmıştır. Olay günü ailesine mektup yollaması ve daha önce ailesiyle görüşürken hapisanede çok fazla şiddete uğradığını ve bunu bizzat hapisane görevlilerinin yaptığını dile getirmiştir. Toplamda ailesine ve CİSST’e yazdığı 12 mektup ile darp edildiğini, uzun süredir işkence gördüğünü anlattığı ve “beni burada işkence ile öldürecekler” dediği ortaya çıkmıştır. Bozan ailesi, nakil isteğinde bulunmuş fakat hiçbir sonuç alınamamıştır.

“Kardeşim M.B.’nin cezaevinde öldürülmesi olayını da sizin derneğiniz, siz takip etmeseydiniz biz hiçbir şey yapamazdık. Zaten maddi durumumuz yok. Kardeşim Roman olduğu için öldürüldü, her defasında söylüyordu işkence görüyorum diyordu, cezaevi müdürü ve gardiyanların kötü davrandığını söylüyordu. Ziyaretlerimiz kısıtlanıyordu. Bu davanın kapanmasını, üstünün örtülmesini istemiyoruz. Şimdi başımıza bir şey gelse sizi arıyoruz. ”

Cansız bedeninde darp izleri ve boğazında parmak izleri olduğu iddia edilen M.B.’nin şüpheli ölümü ile ilgili dava süreci Romani Godi tarafından takip edilmektedir.

Adalet erişim ve başvuru mekanizmaları hakkında yaptığımız görüşmede aile durumu şöyle özetlemiştir:

Ayrıca çocukların okulda yemek amacıyla getirdiği yiyecekler yine akranları tarafından "*baksanıza ne getirmişler, zeytin mi getiriyorsunuz, fakir bunlar*" diyerek alay konusu olmuştur. Bu olaylar sonucunda çocuklar, ailelerine eğitim hayatına adapte olamadıklarını belirtmişlerdir. Roman etnik kimliğine sahip öğrencilerin, uzun yıllardır süregelen '*kirlilik*' ve '*tembellik*' gibi damgalama biçimleriyle eğitim ortamında ayrımcılığa uğraması, sosyal dışlanmanın nasıl sistematik bir sorun haline geldiğini ve eğitim sisteminde yeniden üretildiğini göstermektedir.

Öğrenciler okulda ayrımcılığa uğradıklarını ilk olarak annelerine açıklamış ve anne hergün okul çıkışında çocuklarını almak için okula gidip gelmeye başlamıştır. Bir gün okul çıkışında, öğrencilerin annesi de, sınıf arkadaşları olan birkaç öğrenci tarafından "*dört gözlü Çingene*" şeklinde hakarete maruz kalmıştır. Yaşadıkları ayrımcılık deneyiminden dolayı Gül kardeşler yaklaşık iki ay okula gidememiş, sık sık ağlama krizine girerek psikolojileri bu olaydan olumsuz yönde etkilenmiştir. Aile, çocuklarının şikayetleri üzerine, öğrencilerin sınıf öğretmeni Ç. Ö. ile görüşmüş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır. Ailenin beyanına göre Roman oldukları için sınıf öğretmenleri tarafından dikkate alınmamışlardır ve okul idaresiyle görüşmek istemelerini belirtmelerine rağmen müdür veya müdür yardımcısıyla görüşmemiştir. Süreç içerisinde Gül kardeşler hem fiziksel hem psikolojik şiddete maruz kalmış ve ebeveynlerinin ısrarına rağmen okula gitmemişlerdir. Ailenin Roman Hafıza Çalışmaları Derneği'ne müracaatı sonucu, 11.10.2023 tarihinde Avukat Zozan Vargün Gazeteciler Cemiyeti Ortaokulu okul idaresiyle görüşmeler yapmıştır.

Çocukların yaşadığı bu ayrımcılık ve zorbalık, onların psikolojik sağlığını ciddi şekilde etkilemiştir. Baba, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Ben de kendim için değil ama çocukların böyle bir duruma maruz kalmalarına üzülüyorum çünkü çocuklar çok fazla etkisinde kalıyor. Hatta bazen bu durumlardan dolayı odalarına kapanıyorlardı. Kızlarım okudukları okulda hem öğretmenleri hem de arkadaşları tarafından Roman diye ayrımcılığa maruz kaldılar. Biz tek olsaydık hiçbir şey yapamazdık. Kızlarım okulu bırakırdı. Sizle okula gittik görüştük, siz süreci gördünüz, öğretmenlerin, yöneticilerin tutumu ortadaydı. Müdürle görüştüğümüzde okul müdürünün haberi bile yoktu. Kızlar bu kadar süredir (yaklaşık iki ay) okula gidemediler gördükleri zorbalıktan dolayı. Daha önce 'pis Çingene' diye defalarca arkadaşları tarafından ayrımcılığa uğramış, hatta yediklerini bile alay konusu yapmışlardı. Sınıf öğretmenleri ise bu durumu hafife alıp akranlar arasında oluşabilecek bir durum olarak gördü ve çocukları dinlemedi. Çocuklar bu yüzden okula gitmek istemedi hatta odalarına kapanmışlardır. Çocukların psikolojisi bozulmuştu eşim konuşunca çocuklar gerçekleri anlattılar."

Avukat Zozan Vargün ve öğrenci velisi 11.10.2023 tarihinde Küçükçekmece İlçe Eğitim Müdürlüğüne gitmiş ve Şube Müdürü Paşalı Beşli ile görüşmüştür. Müdür bey görüşmede nakil işlemleri için yardımcı olacaklarını ifade etmiş ve yazılı başvuru yapılmasını istemiştir. Bu nedenle 13.10.2023 tarihinde yazılı başvuru yapılmış ancak 20.10.2023 tarihli kurum cevabında şu ifadelere yer verilmiştir:

"İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 10. ve 11. Maddesine ve nakil başlıklı 12. maddesine istinaden öğrenci kayıtlarının adrese dayalı olması nedeniyle, dilekçede belirtilen nedenlerin nakil getiren durumlardan olmaması nedeniyle talepte bulunduğumuz ilçemiz Mustafa Kemal Paşa Ortaokulu'na adı geçen öğrencilerin nakil işlemleri yapılamamaktadır. "

Avukat Vargün, bu durumu şöyle ifade etmiştir: *"Müvekkilimin çocukları, sürekli zorbalığa maruz kaldıkları için okul değiştirmek istediler. Ancak, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, adrese dayalı kayıt sistemi nedeniyle bu talebi reddetti."* Tüm bu sebeplerden dolayı öğrencilerin başka bir okula nakil talebi için dava açma zarureti hasıl olmuş ve derneğin avukatı aracılığıyla 25.10.2023 tarihinde Küçükçekmece Nöbetçi Çocuk Hakimliği'ne eğitim tedbiri konulu başvuru yapılmıştır. Aynı zamanda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na da eş bir başvuruda bulunulmuştur. Bakanlık tarafından tayin edilen sosyal görüşmecisi, ikiz kardeşlerle ve ebeveynlerle psikolojik danışman eşliğinde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bakanlık sosyal görüşmecisi, çocukların akran zorbalığına ve ayrımcılığa maruz kaldığını tespit etmiş ve öğrencilerin nakil işlemlerinin yapılması hususunda görüş beyan etmiştir. İlgili rapora binaen Küçükçekmece İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü öğrencilerinin nakillerini Mustafa Kemal Paşa Ortaöğretim Okulu'na almıştır.

06.12.2023 tarihinde olay Gazete Duvar'da *"İki Roman kardeş ırkçılığa maruz kaldı, müdür 'Haberim yok' dedi"* başlığıyla yayınlanmıştır (Gazete Duvar, 2023). Aynı gün Küçükçekmece Kaymakamı M.A. ayrımcılığa uğrayan Roman aileyi evinde ziyaret etmiş ve süreçle ilgili idare soruşturmanın başlatılması için elinden geleni yapacağını ve bu durumun takipçisi olacağını belirtmiştir. Aynı zamanda aileye maddi yardımda da bulunmuştur. Bu durumu kız kardeşlerin babası şöyle ifade etmiştir:

"Kızlarımın yaşadığı ayrımcılık olayını haberleştirdikten hemen sonra Kaymakamın eve gelmesi, olayın üstüne gideceğini söylemesi, kızların okulunun değiştirilmesi için destek olacağını söylemesi, bize maddi açıdan destek olması bunların hepsi sizlerin başvuru yapıp olayın peşini bırakmaması sayesinde oldu, kendimizi yalnız hissetmemek, ayrıca Roman derneklerinin desteği bizi daha da mutlu etti. Çünkü hep kendimizi yalnız hissediyorduk ama şimdi artık yalnız değiliz diyoruz."

Kaymakamlığın ev ziyaretinin akabinde, Küçükçekmece İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olayla ilgili idari soruşturma başlatmış ve başka bir okulda görev yapan bir müdürü soruşturmayı yürütmesi için tayin etmiştir. İdari soruşturma için görevlendirilen müdür, mağdur aile ve yetkili avukat ile görüşmeler yapmış aynı zamanda ayrımcılığa uğrayan kız kardeşlerle de psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmeni eşliğinde görüşmüştür. Süreç içerisinde okul idaresi ve sınıf öğretmeniyle de görüşmeler yapmıştır.

Ayrıca Küçükçekmece Nöbetçi Çocuk Hakimliği 5395 Sayılı Kanun uyarınca eğitim tedbiri uygulanması hakkındaki talebe red cevabı vermiştir. Davanın avukatı Zozan Vargün, red kararının gerekçesinin öğrencilerin başka bir okula başvuru şansı bulunmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Hakimin, yabancı uyruklu bir çocuğun olması halinde kanunun uygulanabilir olduğu ama Türkiye vatandaşı olan bir çocuk için başka bir okula başvuru yapma şansları bulunduğundan dolayı bu gerekçe ile reddetmek durumunda olduğunu hem yazılı mahkeme kararı ile hem de şifahi olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla, okulda ırkçılığa ve akran zorbalığına uğrayan iki kız kardeşin hukuk mücadelesi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 20.11.2023 tarihli yazısıyla okul naklinin yapılması gerektiği yönünde karar verilmesi ile nihayete ermiştir.

Çocukların karşılaştığı ayrımcılığın sorumlularının bu süreçte cezasız kalmaması için yapılan idari soruşturma başvurusu sonucunda 08.02.2024 tarihinde verilen cevapta *“herşey usulüne uygun yürütülmüş ve işbu süreçle ilgili sorumlular tespit edilememiştir”* beyanıyla ayrımcılık vakasında okul idaresi ve sınıf öğretmenin herhangi bir ihlalde bulunmadığına karar vermiştir.

Karşılaştıkları ayrımcılık nedeniyle iki ay okula gidemeyen öğrencilerle ilgili okul müdürünün haberi olmadığını belirtmesine rağmen ve süreç içerisinde hiçbir çözüm üretmeyen sınıf öğretmenleri için herhangi bir yaptırıma gerek duyulmamıştır. Sulukule, İznik gibi birçok vakada olduğu gibi eğitim alanında Romanlara karşı uygulanan ayrımcılık ve hak ihlali, yapanların yanına kâr kalmış, bir bakıma ödüllendirilmiştir.

Kız kardeşlerin babası, ayrımcılığa karşı yaşadıkları deneyimlerin yalnızca bu vaka ile sınırlı olmadığını, her Roman gibi hayatın çeşitli alanlarında ayrımcı tutumlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Mahallede yaşadıkları ayrımcılığı şu şekilde ifade etmiştir:

"Tüm Romanlar gibi ben de kendimi bildim bileli ayrımcılığa maruz kaldım. Uzun zamandır İstanbul'da Romanların yaşadığı mahallelerden uzakta, daha çok Roman olmayanların olduğu bir mahallede yaşıyoruz. Mahallede komşularımızla olan iletişimimiz güçlü değil çünkü komşularımız Roman olduğumuzu biliyor. Çocuklarıyla bizim kızların oynamalarını istemiyorlar çünkü bizi Çingene olarak görüyorlar. Çocuklarımızı kendi çocukları için tehlike olarak görüyorlar. Eşim ile komşularımız arasında da bir arkadaşlık yok. Eşimin ne oturduğumuz binada ne de başka bir binada arkadaşları yok. Komşular bizimle iletişim kurmuyorlar."

Roman ailelerin adalete erişim süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, bu vakada da açıkça görülmektedir. Gül kardeşlerin babası, adalete erişim sürecindeki Romanların kolluk kuvvetleri ve yargı mensupları tarafından görmezden gelindiğini ve başvuru süreçlerindeki maliyetlerden dolayı Romanların kaderlerini kabul etmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir.

"Başvuru yapmayı bilmek lazım bir de başvuru yapmaya gittiğimizde polisi savcısı hiçbiri bizi dikkate almıyor. Biz de zaten Roman olduğumuz için sonuç çıkmayacağını düşünüyoruz. Ayrıca başvuru için gitmek gelmek, avukat tutmak hepsi masraflı, onun yerine kaderimizi kabulleniyoruz."

Roman ailelerin adalete erişim sürecinde karşılaştıkları yapısal zorluklar ve maddi imkansızlıklar, bu süreci daha da karmaşık hale getirmektedir. Maddi yetersizliklerin yanı sıra, okuma yazma bilmeyen ailelerin evrak toplama süreçlerindeki güçlükler ve adli yardım sistemlerinin yetersizliği, Romanların hak arama süreçlerinde büyük engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Kız kardeşlerin babası bu durumu şöyle belirtmiştir:

"Romanların çoğunun maddi durumu kötü, avukata gitsek para istiyor, bahsettiğiniz adli yardım sisteminden haberimiz yok zaten evrak toparlamak çok zor. Okuma yazmamız yok kimseye güvenemiyoruz. Adliyeye gidince yardımcı olan kimse yok, dilekçe yazdırmak istesek para istiyorlar. Bunların hepsi maliyet. Bir de adli yardım mekanizmaları yetersiz, bilgilendiren yönlendiren kimse yok. Mahkemeye çıkınca hakim zaten direkt kafasında kararı vermiş oluyor."

Sonuç olarak, Gül kardeşlerin yaşadığı ayrımcılık vakası, eğitim hakkı ihlali ve Romanların adalete erişim konusundaki yapısal zorlukları gözler önüne sermektedir. Büyük resme bakıldığında Gül kardeşler vakasında yaşananlar istisnai bir hal değildir. Bu vaka eğitim sisteminde okul idaresi, öğretmen ve öğrenciler tarafından ayrımcılığa uğrayan sayısızca Roman öğrenci arasından yalnızca bir tanesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 26. maddesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesi gibi uluslararası belgeler, herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yoksulluğun artması, gıda ve diğer aynı desteklerin dağıtılması ve paylaşılması, toplulukların iç içe yaşamak zorunda olması negatif görünürlüklerini artırmaktadır. Herkesin hayatta kalma çabası içerisinde olması, güvenli bölgelerin azalması, güvenin sarsılması gibi nedenler toplulukları endişe içerisinde bırakmakta ve önceden güvensizleştirilen, kriminalleştirilen toplulukları tehdit olarak göstermektedir.

6 Şubat 2023 yılında Türkiye'nin Güney Doğusunu vuran peş peşe depremler nedeniyle 11 ilde kalıcı hasarlar meydana gelmiştir. Antakya, Adıyaman, Malatya, Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinde ve ilçelerinde ağır hasarlar oluşmuş, evler yıkılmış ve insanlar günlerce sokakta hiçbir yardım gelmeden yaşamaya bırakılmıştır.

Antakya Merkezde evlerin neredeyse hepsi yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. Buradaki Dom mahallesi ise tamamen yıkılmış, insanlar günlerce dışarıda hiçbir yardım olmadan yaşamaya çalışmışlardır. Burada yaşayan Dom ailelerle görüştüğümüzde durumu şu şekilde açıklamışlardır:

“Depremden önce de zaten halihazırda Türkiye'de Dom, Roman, Abdal nüfusa karşı önyargı, ayrımcılık sosyal dışlanma vardı. Ama depremlerle birlikte bu daha görünür hale geldi çünkü ortada yaşamsal bir aktivite vardı. Yani herkes hayatta kalmaya çalışıyordu ve hayatta kalma yolunda her şey mübahtır. Özellikle zaten hani deprem öncesinde aşağıladığım, türlü yakıştırmalara maruz bıraktığım bir toplulukla aynı yaşam malzemelerini, aynı barınma imkanını paylaşmak bile abes geliyordu insanlara ve sürekli bunun üzerinden ayrımcı tavırlar takıyorlardı.”

Depremi ilk günlerinde herkesin eşit olduğu bir ortam hakimdi. Çünkü hiçkimse hiçbir yardıma erişemiyordu, enkazlardan insanları çıkarmaya odaklanmışlardı ve seferberlik hakimdi.

Bir süre sonra deprem bölgesine yardımların gelmesi, sıcak yemek ve yardım kuyruklarının oluşması ile birlikte yardım dağıtılan bölgelere yakın yerleşilmesine neden olmuş ve Domların negatif görünürlüklerini artmıştır.

“İşte bu çadıra erişimde bile mesela herkes çadır edinirken burada Domlara Abdallara şey dediler ‘Siz zaten çadır kurmasını biliyorsunuz. Çadırlarınız vardır.’ Mahalle muhtarları bile yani kendi mahallelerinde yaşayan Dom Abdal topluluklara bunu söyledi. Çadır vermediler.”

Bir süre sonra yolların trafiğe açılması ile deprem bölgesinden güvenli şehirlere taşınma, göç etme artmıştır. Daha yoksul olan aileler deprem bölgesinde çadırlarda ya da konteyner alanlarında yaşamak zorunda kalmışlardır. Dom ve Abdal toplulukları da ekonomik seviyesi en düşük olan topluluk olduğu için genellikle bu çadır ve konteyner alanlarında yaşamak zorunda kalmış, dolayısıyla şehirlerde ya da yardım bölgelerinde görünürlükleri artmıştır. Bu dönemde birçok sosyal medya haberinde “şehirleri Çingeneler bastı” söylemleri yayılmaya başlamış, araç plakalarına göre insanlar hırsız, yağmacı damgası yemiş ve linçlere yeltenilmiştir.

“Çadır kentlere girmeye çalışan Dom-Abdal topluluklara ‘siz hırsızsiniz buraya giremezsiniz’ dediler.”

“Mesela şehrin tahliyesi sürecinde Ankara'ya gönderdiğimiz bir Abdal grubu sırf Alevi oldukları için biz cemevine gönderdik. Dedik gitsinler, hani en azından inanış açısından ayrımcılığa maruz kalmaz. Gönderdiğimiz cemevinde bile şey demişler: ‘Siz terlik çalmaya geldiniz. Hani depremzedeyseniz evrağınız nerede, burayı terk edin’. Aynı insanlar dilenerek tekrar, yani cepte para yok dilenerek, oradan Mersin'e geldiler. Orada da barınma merkezinde kabul edilmedi bu insanlar. Bunun takibini de Romani Godi ile beraber yaptık zaten.”

● ROMANLARIN YAŞADIĞI HAK İHLALLERİ

“Ya siz dedi bunlara bakmayın,’ dedi. ‘Bunlar her biri yedişer sabıkası olan insanlar’ dedi. ‘Biz zaten dedi aylardır bunlardan kurtulmaya çalışıyoruz’ dedi.”

“O zaman marketler falan soyuluyordu. İşte mülteciler ve Romanlar, orada yaşayan Kurbatlar. Orda Kurbat diyorlar. “Kurbatlar yağmaladılar” gibi söylemler halk arasında yaygınlaşmaya başlamıştı. Halbuki bütün şehir halkı beraber yağmalıyordu ve çok haklılardı yani. Çocuklar aç, mama lazım su lazım bir sürü şey lazım. Haklı olarak bütün halk yağmalarken sadece Dom Roman ve mültecileri suçluyorlardı.”

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Sonuç

Büyük bir göç tarihinin ve göçebe kültürün mirasçısı olan Roman topluluklar, tarih boyunca diğer toplulukları ezen veya zarar veren bir konumda olmamış, aksine zanaatları ile gündelik yaşamı kolaylaştıran ürünler ve hizmetler üreten bir toplum olmuştur. Ancak yerleşik yaşama daha erken geçen toplulukların tarihsel serüveninden farklı olarak, Romanların tarihsel öyküsü genellikle göz ardı edilmiştir. Günümüzde, hak ve hizmetlere erişimde ciddi eşitsizliklerle karşılaşan Romanlar, adalete erişim sürecinde de birçok engelle mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Romanlar, hukuki desteğe eşit şekilde erişemedikleri gibi, yargılama süreçlerinde de genellikle olumsuz önyargıların etkisiyle hak ihlaline maruz bırakılmaktadır. Romanların maruz kaldığı sistematik ayrımcılık ve hak ihlalleri, Türkiye’de insan hakları standartlarının geliştirilmesi açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ayrımcılık mağduru olan veya yargılama sürecine taraf olan bir Roman için engeller ve kaygılar, fiziksel olarak bir yargı organıyla temas etmeden önce başlamaktadır. Yargı mekanizmalarında karşılaştıkları sorunların çözülemeyeceği kaygısı ve tekrar ayrımcılığa uğrama korkusu, bireylerin yargıya olan güvenlerini daha baştan zedelemektedir. Bu nedenle, mahkemelerin ve diğer yargı organlarının varlığından öte, tüm kesimlerin güven içerisinde hak arayabileceği veya savunma hakkını kullanabileceğine dair inancın güçlendirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Uluslararası insan hakları sözleşmeleri referans alınarak yapılacak yargısal reformlar, Romanlar için temel bir ihtiyaçtır.

Roman topluluklarının hukuki süreçlerde maruz kaldıkları ayrımcılık ve karşılaştıkları engeller, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Bu engellerin aşılması için, Romanların içinde bulunduğu yaygın yoksulluk ve maruz kaldıkları sistematik ayrımcılık çerçevesinde kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Roman bireylerin yargıya erişimlerinin güvence altına alınması için adli yardım hizmetlerinin genişletilmesi, yargılama giderlerinin azaltılması, hukuki süreçlerin sadeleştirilmesi, uzlaşma ve arabuluculuk mekanizmalarının geliştirilmesi, yargı organlarında her türlü ayrımcılığa sıfır tolerans gösterilmesi, ulusal ayrımcılık mevzuatının geliştirilmesi ve uygulamada insan hakları perspektifinin güçlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Hem Roman topluluklara, hem de toplumun genelinde ve yargı organlarında görev yapan aktörlere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi elzemdir. Roman topluluklarının hukuki süreçlerde temsil edilme oranını artırmak amacıyla, sivil toplum kuruluşları ve barolarla işbirliği yapılmasının önemi büyüktür. Bu işbirlikleri sayesinde, Roman bireyler daha geniş ve etkili bir hukuki destek ağına erişebilir ve topluluklarının karşılaştığı yapısal sorunlar daha etkili bir şekilde ele alınabilir.

Yüzleşme, yeniden eşitlikçi bir toplumsal yaşamın inşa edilmesi için önemli bir fırsat yaratacaktır. Okullar, sokaklar, mahkemeler ve toplumsal yaşamın diğer tüm alanları, Romanların kendilerini güvende hissedebileceği mekanlar haline getirilmelidir. Eşitlik ve insan haklarını temel alan politikaların üretilmesi, adalete erişimin tam anlamıyla sağlanabilmesi için hayati bir şarttır. Ayrımcılıkla mücadelede her türlü cezasızlığa sıfır tolerans gösterilmesi temel bir önem arz edilmektedir. Geçmişte ve günümüzde Roman topluluklarının maruz kaldığı hak ihlalleri, sistematik engeller, ayrımcılık vakaları ve yerleşik önyargılarla yüzleşilmesi, toplumsal barışın inşası için bir ön şart olarak değerlendirilmelidir.

ÖNERİLER

1. Ekonomik Engellerin Aşılması

- Mahkeme harçları, dava açma sürecinde harcanan giderler yurttaş için engel olmayacak şekilde azaltılmalı veya belirli gelir seviyesinin altında olan kişiler için tamamen kaldırılmalıdır.
- Roman vatandaşlarının ücretsiz hukuki danışmanlık ve adli yardım hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Bu çerçevede, adli yardımların etkinliği ve bütçesi artırılmalı, ayrıca dezavantajlı gruplara öncelik tanınmalıdır. Ek olarak, Romanların hukuki masraflarını karşılayacak özel fonlar Adalet Bakanlığı ve TBB işbirliğinde oluşturulmalıdır.
- Mağdurların ücretsiz hukuki danışmanlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için insan hakları örgütlerinin de parçası olduğu mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Farklı ülkelerde yaygın olan hukuk klinikleri ve/veya pro bono hizmetler yaygınlaştırılmalıdır.
- Yargı süreçlerine destek olmak üzere uyuşmazlıkların çözülmesinde etkin rol oynayabilecek mekanizmalar işler hale getirilmelidir.

2. Eğitim ve Farkındalık Programlarının Geliştirilmesi

- Kolluk kuvvetleri ve yargı mensuplarına ayrımcılıkla mücadele ve insan hakları konusunda hizmetiçi eğitimler Roman sivil toplum örgütleri danışmanlığında sağlanmalıdır.
- Adli konularda bilgiye erişim kolaylaştırılmalı, dijitalleşme çalışmaları sürdürülmeli ve ayrıca dezavantajlı gruplara yönelik dijitalleşme destekleri, dijital okur-yazarlık becerilerini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmelidir.

- Roman bireylerin hukuki hakları konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmeli, sivil toplum örgütleri, barolar ve üniversiteler işbirliğinde projeler geliştirilmeli ve bu bağlamda saha çalışmaları yürütülmelidir.
- Toplum genelinde Roman karşıtlığını önlemeye yönelik farkındalık çalışmaları geliştirilmeli ve kamu spotlarını da içeren kampanyalar düzenlenmelidir.
- Dezavantajlı grupların ve ayrımcılık mağdurlarının taraf olduğu davalara ilişkin adli yardım hizmetlerinde avukat atamaları uzmanlığa göre yapılmalıdır.

3. Mağdurların Güçlendirilmesi

- Mağdurlara psikolojik ve sosyal destek sağlanmalı, ayrıca adalet arayışlarında yalnız olmadıklarını hissetmeleri için destek grupları ve dayanışma ağları oluşturulmalıdır.
- Roman kadınların ve LGBTİ+'ların adalete erişiminin güçlendirilmesi için yargı mensuplarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri verilmelidir.
- Roman kadınların yaşadıkları cinsel, fiziksel ya da psikolojik şiddet vakalarında, adli süreçlerde kadın hakları konusunda uzmanlaşmış psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve avukatların görevlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Roman kadınların ve LGBTİ+'ların kişisel ayrımcılık riski ile karşı karşı oldukları gerçekliği üzerinden özgün programları yürütülmelidir.
- Hukuki süreçlerde dil engeli yaşayan Romanlar için çeviri ve dil destek hizmetleri sunulmalı; yargılama ve başvuru süreçlerinde Romanların kendilerini ifade etmeleri kolaylaştırılmalıdır.

- Ayrımcılık vakalarında ispat yükü mağdurlara yüklenmemelidir.
- Mobil hukuki hizmetler geliştirilmeli; kentlerin çeperlerinde veya kırsal alanda yaşayan yurttaşların adli yardıma erişimi kolaylaştırılmalıdır.

4. Yasal Reformlar ve Cezasızlıkla Mücadele

- Çingene/Roman karşıtlığı yasal bir zeminde tanınmalı ve ulusal mevzuatta ayrımcılık özel olarak tanımlanmalıdır.
- Roman Strateji Eylem Planı'na ayrımcılıkla mücadele ve adalete erişimle ilgili başlıklar eklenmeli; Adalet Bakanlığı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu sorumlu merciler olarak dahil edilmelidir.
- Ayrımcılık vakalarında cezasızlığının önlenmesi için dava sürelerinin uzamasının önüne geçilmelidir; mağdurların makul sürede yargılama hakkına saygı gösterilmelidir.
- Ayrımcılıkla ilişki suçlarda zamanaşımı süresi kaldırılmalıdır.
- Misilleme davalarının önüne geçilmesi için yargı mensupları, işkence veya kötü muamele iddialarını daha geniş bir bağlamda değerlendirmeli ve bu tür vakalarda insan hakları standartlarına uygun hareket edilmelidir.
- Ulusal insan hakları kurumları yasal mevzuatları, yapıları ve uygulamaları Paris Prensipleri'ne uygun hale getirilmelidir.

- İşkence ve kötü muamele iddialarını bağımsız bir şekilde inceleyen ve denetleyen mekanizmalar oluşturulmalıdır. Söz konusu mekanizmaların raporları şeffaf bir biçimde kamuoyuna duyurulmalı ve bu tür davalarda yayın yasağı en az düzeyde uygulanmalıdır. Ayrıca, medya ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ilgili vakaların görünürlüğü artırılmalıdır.
- Dezavantajlı grupların sık karşılaştığı sorunlar için (çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, etnik azınlık hakları vb.) uzmanlaşmış mahkemeler veya yargı birimleri oluşturulmalıdır.
- Bu konudaki mevcut yasal düzenlemeler gözden geçirilmeli ve mağdurların haklarını koruyacak şekilde revize edilmelidir. Misilleme davalar ve cezasızlık politikalarına karşı kapsamlı bir mücadele yürütülmelidir.
- Adalet sistemindeki süreçler ve kararlar şeffaf olmalı ve kamuya açık veri tabanlarında paylaşılmalıdır. Ayrımcılık vakalarına ilişkin yargılama süreçleriyle ilgili veriler dezavantajlı gruplar için erişilebilir hale getirilmelidir.
- Dezavantajlı grupların, yargı sisteminde (örneğin hâkimler, savcılar, avukatlar arasında) daha fazla temsil edilmesi teşvik edilmelidir.
- Yurttaşların haklarını kullanmalarını kolaylaştırmak için (özellikle de basit hukuki işlemlere dair) hukuk dilinin sadeleştirilmesine çalışılmalıdır.
- İhtiyaç halinde Romanes, Domari, Lomavren dillerinde anadilde savunma hakkının kullanılabilmesi için tercümanlık hizmeti imkanları sağlanmalıdır.
- GBT ve benzeri uygulamalarda yurttaşlar arası ayrımcı tutumları (Kişilerin giyim-kuşamlarına, yaşadıkları mahallelere, etnik kimliklerine vb. aidiyetlerine bakılmaması) engellemeye yönelik önlemler alınmalıdır.

- Roman çocukları kriminalize etmeye dönük tutum ve davranışların önlenmesi için kolluk kuvvetlerine ve çocuk mahkemelerindeki görev alan aktörlere eğitimler verilmelidir.
- Roman mahallelerine yönelik krimilazasyonuna neden olan “mahalle baskınları” gibi uygulamalar sonlandırılmalıdır.

5. Sivil Toplum Katılımının Sağlanması için Öneriler

- İnsan hakları örgütleri, barolar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının adalet mekanizmalarına aktif katılımı teşvik edilmelidir. Bu kuruluşlar, işkence ve kötü muamele vakalarını izleme, raporlama ve mağdurlara destek olma konularında yetkilendirilmelidir.
- Ulusal insan hakları kurumlarının yapısı, kanunları ‘Paris İlkelerine’ uyumlu hale getirilmelidir.
- Doğal afetler ve kriz dönemlerinde yaşanabilecek ihlallere ilişkin etkin izleme, raporlama ve soruşturmaların yapılabilmesi için sivil toplum örgütlerinin, ulusal insan hakları mekanizmalarının ve baroların dahil olduğu çalışmalar organize edilmelidir.
- Roman sivil toplum örgütlerinin adalete erişim, hukuki danışmanlık gibi hizmetleri verebilmesi için kapasiteleri güçlendirilmelidir.

KAYNAK GÖSTER

APA Stili: Gezici, Z., Gül, S., Vargün, Z., & Yıldırım, G. (2024). Roman Toplulukların Adalet Erişimi ve karşılaştıkları sorunlar. Romani Godi.

MLA Stili: Gezici, Zühal, Sergen Gül, Zozan Vargün, ve Göktan Yıldırım. Roman Toplulukların Adalet Erişimi ve karşılaştıkları sorunlar. Romani Godi, 2024.

Chicago Stili: Gezici, Zühal, Sergen Gül, Zozan Vargün, ve Göktan Yıldırım. 2024. Roman Toplulukların Adalet Erişimi ve karşılaştıkları sorunlar. Romani Godi.

Harvard Stili: Gezici, Z., Gül, S., Vargün, Z. ve Yıldırım, G., 2024. Roman Toplulukların Adalet Erişimi ve karşılaştıkları sorunlar. Romani Godi.

Vancouver Stili: Gezici Z, Gül S, Vargün Z, Yıldırım G. Roman Toplulukların Adalet Erişimi ve karşılaştıkları sorunlar. Romani Godi; 2024

REFERANSLAR

1. Akgül, B. (2010). Türkiye Çingenerinin politikleşmesi ve örgütlenme deneyimleri. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 9(34), 213-222.
2. Akgül, F. (2022). Kimlik ve güvenlik bağlamında Avrupa'da ve Türkiye'de Romanlar. Akademik Hassasiyetler, 9(19), 123-142.
3. Akkan, B. E., Deniz, M. B., & Ertan, M. (2011). Sosyal dışlanmanın Roman halleri. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
4. Alliance against Antigypsyism. (2016). Antigypsyism - A reference paper.
5. Babacan, N. (2021, 6 Mart). Ankara'nın Harlem'iydi... Çiçin Bağları'nda suç oranı nasıl düştü? Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nuray-babacan/ankaranin-harlemiydi-cincin-baglarinda-suc-orani-nasil-dustu-41756312>.
6. Bancroft, A. (2005). Roma and gypsy-travellers in Europe: Modernity, race, space and exclusion.
7. BirGün. (2006). Bu kez günah keçisi Romanlar. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/bu-kez-gunah-kecisi-Romanlar-26800> (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024).
8. Bitlis Haber. (2015, 19 Mart). Türkiye'nin San Andreas'ı: Çiçin Bağları. Erişim adresi: <https://www.bitlishaber13.net/turkiyenin-san-andreasi-cincin-baglari> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2024).
9. Diken. (2015). Selendi Davasında karar çıktı: 38 sanığa sekiz ay ile 45 yıl arasında hapis cezası. Erişim adresi: <https://www.diken.com.tr/233861-2/> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).

10. Duvar. (2023, 12 Haziran). İki Roman kardeş ırkçılığa maruz kaldı, müdür “Haberim yok” dedi. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/iki-Roman-kardes-irkciliga-maruz-kaldi-mudur-haberim-yok-dedi-haber-1651266>.
11. Ege Postası. (2013). At pisliğinden çıkan olaylara karışanlar 12 yıl hapis istemiyle yargılanacak. Erişim adresi: <https://www.egepostasi.com/haber/At-pisliginden-cikan-olaylara-karisanlar-12-yil-hapis-istemiyle-yargilanacak/53112> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).
12. European Parliament. (2005). Roma in the European Union. European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union.
13. Filčák, R., & Stager, T. (2014). Ghettos in Slovakia: Confronting Roma social and environmental exclusion. *Analyse & Kritik*, 36(2), 229-250.
14. Foggo Yıldırım, H. (2005). En çok ayrımcılık onlara: Romanlar/Çingeneler. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/cocuk/kultur/61067-en-cok-ayrimcilik-onlara-Romanlar-cingeneler> (Erişim tarihi: 30 Nisan 2023).
15. Gezicier, Z. (2019). Dom toplumunda toplumsal cinsiyet algısının dönüşümü (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).
16. Gültekin, A. A. (2019). “Gettolaşma” söylemi bağlamında sosyo-mekânsal sürgün yerleri. *İdealkent*, 10(26), 254-277.
17. Gürboğa, N. (2016). Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve devletin mübadil Romanlara ilişkin söylem ve politikaları. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 109-140.

18. Harvey, D. (2002). Spaces of capital: Towards a critical geography. Routledge.
19. Hürriyet. (2010, 27 Eylül). “Selendi” için 150 yıla kadar hapis istemi. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/selendi-icin-150-yila-kadar-hapis-istemi-15874052>.
20. Hürriyet. (2019, 22 Eylül). Sulukule’de yeni dönem! “Geç gelen adalet yüzünden bir kültür yok oldu.” Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/sulukulede-yeni-donem-gec-gelen-adalet-yuzunden-bir-kultur-yok-oldu-41334912>.
21. International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). (2020). Bakanlar Deklarasyonu Madde 4 ve 7, Stockholm Deklarasyonu Madde 3.
22. İnsan Hakları Derneği. (2010, 14 Ocak). Manisa Selendi ilçesinde Roman vatandaşlara yönelik linç girişimi ve sonrasındaki olaylara ilişkin inceleme ve araştırma raporu. Erişim adresi: <https://www.ihd.org.tr/blon-el-rapor167/> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).
23. Janko Spreizer, A. (2018). Roma, social exclusion and Romani settlements as marginalized place: The case of Loke. In Nature, Tourism and Ethnicity as Drivers of (De) Marginalization: Insights to Marginality from the Perspective of Sustainability and Development (pp. 157-168).
24. Kaos GL - LGBTİ+. (2010). Selendi saldırısı “kin ve düşmanlığa tahrik.” Erişim adresi: <https://kaosgl.org/haber/selendi-saldirisi-Isquokin-ve-dusmanliga-tahriksquo> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).
25. Kenrick, D. (2006). Ganj’dan Thames’e Çingenerler (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi Yayıncılık.
26. Milliyet. (2013, 17 Temmuz). “Kandil” operasyonu. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kandil-operasyonu-1737683>

27. Mynet. (2013, 22 Temmuz). At pisliği yüzünden mahalle ayaklandı. Erişim adresi: <https://www.mynet.com/at-pisligi-yuzunden-mahalle-ayaklandi-180100978665> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).
28. Nette Haber. At pisliği soruşturmasına 84 yıla kadar hapis istemi. Erişim adresi: <http://www.nettehaber.com/haber/82028/at-pisligi-sorusturmasina-84-yila-kadar-hapis-istemi.html> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).
29. NTV. (2010). “Vurun Çingenelele” dediler! Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/vurun-cingenelele-dediler,sT3ja_cbukyM7gg8wtDp-g (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).
30. Odatv. (2019, 22 Mayıs). Kentsel dönüşüm Romanları vurdu. Erişim adresi: <https://www.odatv.com/guncel/kentsel-donusum-Romanlari-vurdu-161738>.
31. Özateşler, G. (2012). The forced dislocation of Gypsy people from the town of Bayramic, Çanakkale in 1970 (Doktora tezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü).
32. Powell, R. (2008). Understanding the stigmatization of Gypsies: Power and the dialectics of (dis) identification. *Housing, Theory and Society*, 25(2), 87-109.
33. Sabah. (2016, 24 Eylül). Ankara'nın Teksas'ına 2 proje. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/09/24/ankaranin-teksasina-2-proje> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2024).
34. Selendi raporu: Linç ve sürgün edilen Romanlar huzur bulamadı. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/selendi-raporu-linc-ve-surgun-edilen-Romanlar-huzur-bulamadi-168964> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).

35. Smith, N. (1987). Gentrification and the rent gap. *Annals of the Association of American Geographers*, 77, 463-470.
36. Soja, E. W. (2013). *Seeking spatial justice* (Vol. 16). U of Minnesota Press.
37. Somersan, S., Schroeder, S. K., & Çubukçu, S. U. (2011). Sulukule'nin mütereddit direnişçileri: Mutenalaştırmaya karşı. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 22.
38. Tarlan, K. V., & Foggo, H. (2018). Domlar: Suriye'nin 'öteki' sığınmacıları. *Kırkayak Kültür - Dom Araştırmalar Atölyesi*.
39. Tarlan, K. V. (2019). Bölgesel bir sosyal içme strateji önerisi: Türkiye, Lübnan, Ürdün. *Kırkayak Kültür - Dom Araştırmalar Merkezi*.
40. Wacquant, L. D. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*, 91, 66-77.
41. Wacquant, L. (2013). A Janus-faced institution of ethnoracial closure. *Mainz Historical Cultural Sciences*, 17, 15.
42. Wacquant, L. (2019). Sürgün bölgelerini yeniden düşünmek: İleri marjinalliğin teşkilinde sınıf, etnisite ve devlet. *İdealkent*, 10(26), 128-145.
43. Van Kempen, E. T. (2002). Poverty pockets and social exclusion: On the role of place in shaping social inequality. In P. Marcuse & R. Van Kempen (Eds.), *Of states and cities: The partitioning of urban space* (pp. XX-XX). Oxford University Press.
44. Vardar, N. (2011). Selendili Romanlar Kula çadırlarında hidrellez kutlayamayacak. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/selendili-Romanlar-kula-cadirlarinda-hidrellez-kutlayamayacak-129746> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).

45. Vardar, N. (2013b). Çoluk çocuk banyoya saklandık. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/coluk-cocuk-banyoya-saklandik-149770> (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024).
46. Vardar, N. (2013b). Romanlar sürgünden korkuyor. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/Romanlar-surgunden-korkuyor-148719> (Erişim tarihi: 6 Ağustos 2024).
47. Vardar, N. (2015). İznik’te Romanlara linç girişiminde herkese beraat. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/iznik-te-Romanlara-linc-girisiminde-herkese-beraat-168585> (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024).
48. Vardar, N. (2013c). Linç bugün de devam etti, Romanlar evleri terk etti. Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/linc-bugun-de-devam-etti-Romanlar-evleri-terk-etti-149776> (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024).
49. Vardar, N. (2013d). İznik’te olaylar “tatlı”ya mı bağlandı? Erişim adresi: <https://bianet.org/haber/iznik-te-olaylar-tatli-ya-mi-baglandi-149826> (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2024).
50. Yeniasır. (2010, 8 Ocak). Vali Güvenç, Romanlara seslendi: Evinize dönün. Erişim adresi: https://www.yeniasir.com.tr/hayatincinden/2010/01/08/vali_guvenç_Romanlara_seslendi_evinize_donun (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).
51. Yeni Şafak. Selendi olaylarına 150 yıl hapis | Gündem Haberleri. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/selendi-olaylarina-150-yil-hapis-280302> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).
52. Yeniasır. Roman davası Selendi’yi üzdü. Erişim adresi: <https://www.yeniasir.com.tr/yasam/2015/12/25/Roman-davasi-selendi-uzdu> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024).

53. Yılıgür, E. (2016, 1 Aralık). 46 yıl önce ne yaşandığını biliyoruz: Şiddet üreten bir mekanizma olarak prekapitalist tabakalaşma dinamikleri. Mesele. Erişim adresi: https://www.academia.edu/30694804/46_Y%C4%B1l_%C3%96nce_Ne_Ya%C5%9Fand%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1_Biliyoruz_%C5%9Eiddet_%C3%9Creten_Bir_Mekanizma_Olarak_Prekapitalist_Tabakala%C5%9Fma_Dinamikleri_We_know_what_happened_46_years_ago_Precapitalist_Stratification_Dynamics_as_Violence_Producing_Mechanism_.

Avrupa Birliği Tarafından
Finanse Edilmektedir.

Romani Gedi

Bu rapor , Romanların Adalete Erişiminin Güçlendirilmesinde Avukatların ve Baroların Kapasitelerinin Güçlendirilmesi projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından finanse edilen “Ayrımcılığa Karşı Birlikte Projesi” tarafından desteklenmektedir. İçeriğın sorumluluğu tamamıyla Roman Hafıza Çalışmaları Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.